

condignæ passiones hujus temporis ad futuram gloriam, quæ revelabitur in nobis. »

16. LONGITUDINE DIERUM REPLEBO EUM, ET OSTENDAM ILLI SALUTARE MEUM.

Hæc sunt duo postrema beneficia, quæ promittuntur iis, qui habitant in adjutorio Altissimi; et continent explicationem beneficii sexti, in quo dictum est, « glorificabo eum; » gloria enim sanctorum nascitur ex adeptione summi boni: summum vero bonum est æterna felicitas; nam felicitas sine æternitate est felicitas misera, et æternitas sine felicitate est æterna miseria. Primum ergo describitur in hoc versu, « o vera æternitas, cum dicitur: » Longitudine dierum replebo eum; » deinde vera felicitas, cum additur: « Et ostendam illi salutare meum. » Per longitudinem dierum intelligitur diuturnitas temporis, sed tanta, ut plane repleat desiderium humanum; hoc enim promittit, qui dicit: « longitudine dierum replebo eum; » quia vero non potest repleri desiderium humanum, nisi æterna duratione, ideo per hanc longitudinem dierum significatur æterna duratio. Utitur autem Scriptura ejusmodi verbis in designanda æternitate, quia nobis loquitur, qui non novimus aliam longam durationem, nisi in diebus multis, aut longis; alioqui enim in vera æternitate non erit successio dierum, sed una dies semper manens, vel potius unum momentum, semper durans absque ulla mutatione, aut vicissitudine. At, inquit, vicissitudo temporum mirifice delectat, et videmus homines variis oblectationibus fallere tædium longitudinis dierum in æstate, et longitudinis noctium in hyeme. Respondeo, id accidere, quia tempora hujus vitæ sunt omnia variis incommodis plena, et ideo semper anhelamus ad futura: sed quando veniet illa dies, qua nulla exspectari poterit melior, votum omnium erit, ut illa semper duret. « Et ostendam illi salutare meum; » si per salutare intelligamus salutem, sensus erit: Ostendam illi salutem meam, id est, efficiam ut vir justus non amplius ex fide vivat, credendo quod non videt; sed plane videat, et sentiat, atque experimento proprio cognoscat salutem, quæ ex me est: est autem salus hæc, quæ nobis promittitur, ipsa Dei visio, quæ perfecta et perpetua sanitas totius hominis erit: tunc enim sanabitur mens ab omni

errore et ignorantia, cum ad summam sapientiam perveniet, quæ in visione supremæ atque altissimæ causæ posita est. Ex illa sapientia nascetur in voluntate amor erga summum bonum ardentissimus et stabilis, unde perfecte sanabitur affectus ab omni mala cupiditate. Redundabit autem hæc sanitas in partem inferiorem, quæ superiori sine ulla resistentia vel rebellionē subiectur, et in ipsum corpus, quod immortale, impassibile, formosissimum, et sole fulgentius resurget. Quod si per salutare intelligatur Salvator, ut S. Augustinus magis probat, tunc sensus erit: « Ostendam illi salutare meum, » id est, Salvatorem, quem ego misi, et faciam ut vir justus oculis mentis cernat eum, quia Deus est, et oculis corporis cernat eundem, quia homo est: quam ostensionem suæ divinitatis promittit Christus Joan. xv. cum ait: « Qui diligit me, diligitur a Patre meo, et ego diligam eum, et manifestabo et meipsum. » Hæc autem manifestatio divinitatis, ipsa est vita æterna, et summum bonum et salus, sive sanitas perfecta totius hominis. Quare sententia hujus loci in idem recidit, sive per salutare intelligamus salutem, sive Salvatorem. Sed libet in fine hujus Psalmi admirari cæcilitatem generis humani: nam cum omnes cupiant felicitatem æternam, neque possint eam non vehementer optare: tamen pro temporali et parva prosperitate, sive in divitiis acquirendis, vel cumulandis; sive in honoribus et dignitatibus adipiscendis, vel conservandis; sive in delectationibus carnis ac sensuum undecumque captandis, nihil non faciunt, currunt, discurrunt, vigilant, laborant, sudant, ingenium acunt, linguam expoliant, animum intendunt: et pro vera, et solida, et sempiterna felicitate, pro veris divitiis, pro summis honoribus, pro ineffabili jucunditate, quæ parata sunt diligentibus Deum, ita pigri sunt, ut pro his vix digitum movere dignentur. Horror est omnino cogitare, hominem ratione et intelligentia præditum, iis rebus consecrandis toto vitæ sue tempore occupari, quibus sæpe aditum ad æterna et summa bona sibi ipse præcludit. Orandus est Deus, ut qui promittere dignatus est tam ingentia bona, idem spiritum bonum nobis infundat, et illuminatos oculos cordis habere nos faciat, ut sciamus, « quæ sit spes vocationis ejus, et divitiæ gloriæ hereditatis ejus in sanctis, » ut Apostolus admonet Ephe. i.

PSALMUS XXII

SECUNDUM HEBRÆOS.

V. v. — 1. Psalmus Cantici, in die sabbati.

2. Bonum est confiteri Domino, et psallere nomini tuo, Altissime:

3. Ad annuntiandum mane misericordiam tuam, et veritatem tuam per noctem:

V. s. h. — Psalmus Cantici, in die sabbati.

Bonum est confiteri Domino, et psallere nomini tuo, Altissime:

Ad annuntiandum mane misericordiam tuam, et fidem tuam in nocte:

4. In decachordo, psalterio cum cantico in cithara.

5. Quia delectasti me, Domine, in factura tua: et in operibus manuum tuarum exultabo.

6. Quam magnificata sunt opera tua, Domine! nimis profunda factæ sunt cogitationes tuæ.

7. Vir insipiens non cognosceat, et stultus non intelliget istud.

8. Cum exorti fuerint peccatores sicut fenenum; et apparuerint omnes, qui operantur iniquitatem:

Ut intereat in sæculum sæculi.

9. Tu autem Altissimus in æternum, Domine.

10. Quoniam ecce inimici tui, Domine, quoniam ecce inimici tui peribunt: et dispergentur omnes qui operantur iniquitatem.

11. Et exaltabitur sicut unicornis cornu meum: et senectus mea in misericordia uberi.

12. Et despexit oculus meus insidiantes mihi, et in insurgentibus in me malignantibus audiet auris mea.

13. Justus ut palma florebit: sicut cedrus Libani multiplicabitur.

14. Plantati in domo Domini, in atrii domus Dei nostri florebit.

15. Adhuc multiplicabuntur in senecta uberi: et bene patientes erunt, 16. ut annuntient:

Quoniam rectus Dominus Deus noster, et non est iniquitas in eo.

In decachordo et in psalterio, in cantico [h. carmine] in cithara.

Quoniam lætificasti me Domine, in opere tuo: in facturis manuum tuarum laudabo.

Quam magnificata sunt opera tua, Domine! satis profunda factæ sunt cogitationes tuæ.

Vir insipiens non cognosceat, et stultus non intelliget istud.

Germinaverunt impii quasi fenenum, et florenturunt omnes qui operantur iniquitatem, ut contererant usque in sempiternum.

Tu autem excelsus: in æternum [h. sæculum], Domine.

Ecce [al. add. enim] inimici tui, Domine, ecce inimici tui peribunt, et dissipabuntur [h. dividuntur] omnes qui operantur iniquitatem.

Et exaltabitur quasi monocerotus cornu meum, et senectus mea in oleo ubere.

Et respiciet oculus meus insidiantes mihi, de his qui consurgunt adversum me malignantibus audiet auris mea.

Justus ut palma florebit, ut cedrus Libani multiplicabitur.

Transplantati in domo Domini: in atrii Dei nostri germinabunt.

Adhuc fructificabunt in senectute: pingues et frondentes erunt:

Annuntiantes quia rectus Dominus: fortitudo mea, et non est iniquitas in eo.

Argumentum. — « Habebat teste Talmude singuli septimana die destinatos suos Psalmos. Temporis et occasionis indicium nullum. Strophe tres, quarum prima dimidio brevior reliquis continet exordium; vers. 2-4, par est celebrari Jovam; 5-10, qui impios perdit; 11-16, pios fortunat. » Maurer.

1. Carmen, canticum in diem Sabbathi.

2. Bonum (decens) est celebrare Jovam, et canere nomini tuo, Altissime;

3. Notam facere mane gratiam tuam, et fidem tuam noctibus: In decachordo atque in nablio (lyra), modo grandiori cum cithara.

5. Nam lætitia afficis me, Jova, facinoribus tuis, de operibus manuum tuarum júbilo.

6. Quam magna sunt opera tua, Jova! Nimis (valde) abstrusa sunt consilia tua.

7. Homo stupidus non scit ea,
et stultus non intelligit hæc.
8. Cum germinant improbi instar herbæ,
et florent omnes malefici,
florent, ut deleantur in perpetuum.
9. At tu excelsus (propr. *altitudo*) es in sempiternum, Jova.
10. Nam ecce, hostes tui, Jova,
nam ecce, hostes tui pereunt,
disparguntur (evanescent) omnes malefici.
11. Et effers instar bubali cornu meum,
perfusus sum oleo viridi (recente).
12. Et conspicit *cum voluptate* oculus meus hostes meos,
insurgentes in me, improbos (apposit.), devictos audit auris mea.
13. Justus ut palma germinat,
ut cedrus in Libano crescit.
14. Plantati in domo Jovæ,
in atriis Dei nostri germinant (virent).
15. Adhuc sobolescent in senectute,
succesi et virides sunt:
16. Ut annuntient, rectum esse Jovam,
Jovam, quam, petram meam, nec pravitatem in esse eo.

NOTE.

Vers. 4. *Modo grandiori*, solemniter. Alii, *ad fidium cantum*. — Vers. 6. Vel, *quam valde abstrusa*, etc. — Vers. 11. Quasi oleo recenti delibutus, ita recreor et exhilaror. Inde petita videtur similitudo, quod diebus festis et lætis oleo caicta ungere olim solebant. Alexandrinus legit *bilthi*, a *balah*, veterascere; et pro Vulgatus legit *miser cordia*. Sed nostrum *ballothi* refertur ad *balal*, *miscuit*, *confudit*: hinc *babel*, pro *babel*, *confusio*. — Vers. 15. *bene patientes* Vulgati, i. e. valentes, robusti, ut Alexandr.

SELLARMINI EXPLANATIO.

PSALMUS XCI.

TITULUS ET ARGUMENTUM.

Psalmus Cantici in die Sabbati.

Hic titulus habetur in omnibus codicibus hebraicis, graecis et latinis, et continet argumentum Psalmi: est enim compositus Psalmus, ut canteretur in die Sabbati, ad erudiendum populum, ut discat die Sabbati vacare laudibus Dei, vacandum conviviis et desambulationi; et Judæos imitantur Christiani, quando ignorantes Sabbatum cordis, in sola graviora non omittit, hoc est, sanctificandi sunt dies festi abstinendo ab operibus servilibus; sed otium illud ponendum est in considerandis operibus Dei, ex qua consideratione accenditur amor divinus, et fit in corde quies, et tranquillitas ineffabilis, quæ dicitur *Sabbatum cordis*, Sabbatum vere delictatum et sapientiam.

PSALMI.

1. BONUM EST CONFITERI DOMINO, ET PSALLERE
NOMINI TUO, ALTISSIME.

Hæc est dixeratio ad laudandum Deum et

psalterio et voce: « Bonum, inquit, est confiteri Domino, » id est, justum, utile, delectabile et honorificum est confiteri Domino confessionem laudis: justum, quia debitum; utile, quia meri-

torium; delectabile, quia dulce est amanti laudare dilectum; honorificum, quia munus est quasi proprium celestium potestatum. « Et psallere nomini tuo, Altissime, » id est, non solum bonum est confiteri corde et lingua, sed etiam in instrumentis musicis, quale in primis psalterium est, laudes personare nomini tuo, id est, gloriæ tuæ, o Altissime.

2. AD ANNUNTIANDUM MANE MISERICORDIAM TUAM, ET VERITATEM TUAM PER NOCTEM.

Hæc est materia confessionis, de qua dictum est, « bonum est confiteri. » Bonum igitur est confiteri, « ad annuntiandum mane misericordiam tuam, » id est, ut annuntietur et prædicetur omnibus misericordia tua, qua mundum creasti, et veritas, sive justitia, qua mundum gubernas: et quoniam opus misericordiae manifestum est, annuntiat per diem: quis enim ignorat celum et terram, et quidquid in eis est, a Deo fuisse condita ex misericordia et bonitate, non ex necessitate, vel debito? Quia vero opus justitiæ occultum est, cum arcano Dei judicio sæpe justis affligantur, et iniqui exallentur, ideo hoc opus annuntiat per noctem, » in obscuro fidei, non in luce cognitionis. Item annuntiat mane misericordia, et per noctem justitia, ut homines in luce prosperitatis gratias agant misericordiae Dei, et in tenebris tribulationis gratias agant justitiæ Dei; nam, ut S. Augustinus hoc loco docet, non minus pater amat filios, quando minatur, quam quando blanditur; nec minus grati esse debemus Deo disciplinam correptionis danti tempore tribulationis, quam beneficia conferenti tempore prosperitatis. Quare imitari debemus hunc eundem Prophetam, qui alibi canit: « Benedicam Dominum in omni tempore: semper laus ejus in ore meo, » Ps. xxxiii.

3. IN DECACHORDO PSALTERIO, CUM CANTICO IN CITHARA.

Explicuit materiam confessionis, de qua dictum erat: « Bonum est confiteri Domino; » nunc explicat quod adjunxit, « et psallere nomini tuo; » dicit enim psallendum esse in psalterio et cithara, sed non sine dulci cantico vocis humane. In hebræo videtur distingui decachordum a psalterio; sic enim verit S. Hieronymus, in *decachordo et in psalterio*, et vere habetur distinctio in codice hebraico; sed tamen constat psalterium fuisse instrumentum decem chordarum; sic enim legitur in *Psalm. cxxvii*: « Confitemini in cithara, in psalterio decem chordarum psallite illi; » et in *Psalm. cxxliii*: « In psalterio decachordo psallam tibi; » et concordat textus hebraicus cum græco et latino: quare hoc loco, ibi dicitur in hebræo, in *decachordo*, et in *psalterio*; vel abundantillæ particule, et, in, et eas Septuaginta in suis libris non invenerunt; vel certe significant non distinctionem, sed explicationem, ac si dictum esset: « In decachordo, in psalterio, » inquam; sed res non

est magni momenti. Quid spiritualiter significet psalterium et cithara, diximus in explicatione Psalmi xxxi, vers. 2.

4. QUIA DELECTASTI ME, DOMINE, IN FACTURA TUA; ET IN OPERIBUS MANUUM TUARUM EXULTABO.

Incipit nunc predicare opus creationis, quod ad misericordiam pertinet. Contemplatus, inquit, pulchritudinem, varietatem, excellentiam, virtutes, utilitates facturæ tuæ, cœli, terræ, aquarum, siderum, animalium, plantarum, admirabilem animo voluptatem percipit: sed in his omnibus non ipsa factura tua me delectavit, quoniam non substitui in eo, sed « tu me delectasti in factura tua; » ex ea enim ascendit animus ad infinitam pulchritudinem tuam considerandam, et in amorem tante pulchritudinis raptus cepi vehementius admirari et delectari, ac propter ea jugiter « exultabo, » et exultans « laudabo te in operibus tuis. » Nota diligenter non dixisse Prophetam: Delectavit me factura tua; sed « delectasti me in factura tua; » quando enim sistimus in delectatione creaturarum, sunt creature muscipulæ pedibus insipientium, quomodo facta est Bethsabee pulchritudo muscipulæ pedibus ejusdem Prophetæ, quando eam videns in ea delectari voluit. Nota præterea, pro voce *exultabo*, in hebræo esse *אֲרַח*, quod significat *exultabo*; quare *exultabo* exponendum est, præ lætitiâ et admiratione exultans cantabo laudes tuas magna voce cordis et corporis.

5. QUAM MAGNIFICATA SUNT OPERA TUA, DOMINE! NIMIS PROFUNDE FACTE SUNT COGITATIONES TUÆ.

Quia dixerat se valde delectatum esse in operibus Domini, ne quis existimaret eum plane comprehendisse, ac penitus inperxisse, omnem excellentiam operum Domini; addit opera Domini majora, et sapientiam, per quam facta sunt, profundiora esse, quam ut ad eorum perfectam cognitionem pervenire in hac vita possimus. « Quam magnificata, inquit, sunt opera tua, Domine! » id est, admiror magnitudinem et excellentiam operum tuorum: non comprehendo animo, vel cogitatione tantam magnitudinem; vere enim dixit Ecclesiasticus cap. 1: « Arenam maris, et pluvie guttas, et dies sæculi quis di numeravit? Altitudinem cœli, et latitudinem terre, et profundum abyssi quis dimensus est? » Sed hæc licet magna sint valde, tamen sine comparatione major est sapientia officis, de qua subjungit Ecclesiasticus: « Sapientiam Dei præcedentem omnia, quis investigavit? Et David in hoc loco, « nimis profundæ factæ sunt cogitationes tuæ, » id est, sapientissimæ illæ cogitationes, quibus advenisti res tam mirabiles et tam perfectas, quibus nihil addi, vel detrahi potest, tam sunt occulte, ut omnem intelligentiam superent. Ac, ut in rebus minimis et vulgaribus exemplum ponamus: quis cæpiat quo-

modo in exiguo semine lateat tanta proceritas arboris, varietas ramorum, viriditas frondium, deorum forum, utilitas fructuum, et ipsum etiam semen ad speciem propagandam? Quis comprehendat qua arte Dominus in minimis animalculis inseruerit vitam, et sensum et motum; et preterea in formicis prudentiam, astutiam in araneis, in culicibus et pulicibus tantam vim fodiendi instrumentum tam fragilli.

6. VIR INSIPENS NON COGNOSCEAT, ET STULTUS NON INTELLIGET HÆC.

Concludit hæc partem Psalmi, quæ ad creationem rerum pertinet, affirmans non esse hominum insipientium, sed sapientium, cognoscere, quam sint magna et inscrutabilia opera Domini. Stulti enim non cogitant in rebus creatis nisi voluptatem, vel utilitatem, quam ex illis capiunt: quod illis commune est cum jumentis insipientibus, quæ neque intelligentiam habent, neque ignorantiam suam norunt. Sapientes autem tametsi non assequuntur magnitudinem operum Dei, tamen intelligunt eam se assequi non posse, et ignorantiam suam intelligunt; et quo perfectius ignorantiam suam intelligunt, eo magis admirantur opera Dei, et ad veram sapientiam propinquant. « Vir, inquit, insipiens non cognosceat, » quam videlicet magnificata sint opera Domini; « et stultus non intelliget, » quam profunde facta sint cogitationes ejus: hæc enim docta ignorantia sapientium tantum est.

7. CUM EXORTI FUERINT PECCATORES SICUT FENUM: ET APPARUERINT OMNES QUI OPERANTUR INIQUITATEM.

Transit nunc Propheta ad opus gubernationis et providentiæ divinæ, in qua præcipue justitia sive veritas elucet. In hoc autem summa providentiæ consistit, quod impii ad tempus florere permittuntur, ut æterna ariditate damnentur: justus contra ad tempus ariditate mulceatur, ut in æternum floreat. « Cum exorti fuerint peccatores sicut fenum, » id est, cum repente et in magna copia germinaverint, et creverint peccatores, ut solet fenum, quod statim et multum crescit. « Et apparuerint omnes, qui operantur iniquitatem, » id est, cum non solum germinaverint, sed etiam floruerint, ut *וַיִּצְיָא*, et valde conspicui apparuerint, in sublimitate videlicet positi, et in divitiis abundantes.

8. UT INTEREANT IN SÆCULUM SÆCULI, TU AUTEM ALTISSIMUS IN ÆTERNUM, DOMINE.

Pendet sententia versiculi superioris ab hoc versiculo, et subintelligitur aliquid, ut, hoc fiet, vel hoc divina providentia permittet, « ut intereant in sæculum sæculi, » id est, ideo dabit iniquis Deus prosperitatem temporalem, ut remunerentur aliqua bona opera eorum: et propter scelera sua juste puniantur morte sempiterna.

« Tu autem Altissimus in æternum, Domine, » id est, tu Domine, valde dissimilis es iniquis, quoniam illi ad breve tempus emergunt ad aliquam altitudinem, tu autem in æternum altissimus es.

9. QUONIAM ECCE INIMICI TUI, DOMINE, QUONIAM ECCE INIMICI TUI PERIBUNT, ET DISPERGENTUR OMNES, QUI OPERANTUR INIQUITATEM.

Probat iniquos ad tempus solum, idque breve prosperandos: « Ecce, inquit, inimici tui, ecce, inquam, inimici tui peribunt. » Illud, ecce, significat repentinam mutationem, quasi dicat: Qui virebant et florebant, subito peribunt. Illa vero repetitio: *Ecce inimici tui, ecce inimici tui*, auget execrationem, quemadmodum e contrario illud *Psalmi. cxxv.*: « O Domine, ego servus tuus, ego servus tuus, et filius ancillæ tuæ, » auget pietatis affectum. Vere enim valde execrandus est, qui ut amicus sit hujus mundi, non timet inimicos Dei constitui; sic enim scribit S. Jacobus in IV cap. epistolæ suæ: « Quicumque voluerit amicus esse sæculi hujus, inimicus Dei constituitur. » Quanta autem perversitas est propter amicitiam rei create contemnere amicitiam Creatoris! « Et dispergentur omnes qui operantur iniquitatem. » Hæc posterior pars versiculi est repetitio et declaratio prioris. Quos enim vocavit inimicos Dei, nunc vocat operantes iniquitatem: et quos dixit periburos, nunc dicit dispergendos: nam hoc ipso fiunt homines inimici Dei, quod contrarii esse incipiunt voluntati ejus, quæ nobis per legem divinam declarata est. Illi autem contrarii sunt legi Dei, qui operantur iniquitatem. Lex enim Dei rectissima est, et rectitudinis regula: iniquitas autem curvitas est, et recessus a regula. Porro dispergendi dicuntur impii ad similitudinem aridi feni, cui paulo ante comparati sunt. Sicut enim fenum aridum a vento raptatur et dispergitur, ut non amplius compareat: sic impii ubi modicum creverint et floruerint, volente Deo excidunt, et de terra tolluntur, ut etiam memoria eorum pereat.

10. ET EXALTABITUR SICUT UNICORNIS CORNU MEUM, ET SENECTUS MEA IN MISERICORDIA UBERI.

Opponit nunc justos impiis, atque ostendit eos tandem a divina providentia et justitia vere exaltandos: loquitur autem in persona sua, bene sperans de se, quod videlicet sit ipse unus de numero justorum. « Et exaltabitur sicut unicornis cornu meum, » id est, cornu meum, potentia videlicet et gloria, ac felicitas mea, crescit in altum, non sicut fragile fenum, sed ut cornu unicornis: unicornis enim animal est: gens in fronte cornu unicum, sed excelsum, et robustum valde. « Et senectus mea in misericordia uberi, » id est, non solum potentia mea, et gloria, ac felicitas magna erit, sed etiam diuturna et constans usque ad ultimam senectutem, nam et senectus mea erit in abundantia misericordia apud Deum. S. Augustinus mystice per senectam intelligit vitam futuri

sæculi, quæ erit post hanc vitam temporalem, sicut senectus est post juventutem. Vere enim vita futura sanctorum erit in misericordia uberi tolente omnem ab eis miseriam; et erit similis senectuti ob maturitatem judicii, et vacuitatem passionum; et habebit caput ab omni parte candidum, ubi ne unus quidem capillus niger, id est, nulla cogitatio, nulla cupiditas, nulla voluntas tetra inveniri poterit. In hebreo pro misericordia, habetur *עֵשֶׂה*, *oleo*: et senectus mea in oleo uberi. In græco quoque legitur, *in oleo*, id est, *in oleo*. Sed noster Interpres videtur legisse, *in oleo*, in misericordia. Dicitur autem senectus in oleo uberi, quando abundat humore, qui facit eam esse diuturnam: quia vero per oleum misericordia intelligitur, recte Interpres verit, in misericordia uberi, etiamsi forte legerit, in oleo.

11. ET DESPEXIT OCVLUS MEVS INIMICOS MEOS, ET IN INSURGENTIBVS IN ME MALIGNANTIBVS AUDIET AVRS MEA.

Adjungit justus ad felicitatem suam, quod non timebit amplius inimicos suos. « Et desepxit oculus meus inimicos meos, » id est, vidi et contempsi presentes inimicos, quoniam divina providentia fecit ut mihi nocere non possent. « Et in insurgentibus in me malignantibus audiet auris mea, » id est, et quantum ad inimicos absentes, qui maligni cum sint, in me insurgere cogitant, « audiet auris mea » nuntium interitus eorum. In hebreo pro desepxit, est *רָחַם* respexit; sed idem est sensus: significatur enim eo verbo, quod justus aspexit libere, et sine timore inimicos suos. Qui enim timent vim inimicorum, non audent eos aspicere, sed oculos demittunt et fugiunt; qui vero eos contemnit, libere illos intuetur: et eodem modo possit exponi quod sequitur, videlicet, quod justus sine timore audiet aggressionem malignantium in se futuram, quoniam non dubitat de victoria.

12. JUSTVS ET PALMA FLOREBIT, SICVT CEDRVS LIBANI MULTIPlicABITUR.

Quod de se Propheta dixerat, transfert nunc ad alios justos, quos eleganti similitudine comparat palmæ et cedro, ut opponat iniquis quos comparaverat feno. Nam fenum mane floret, vespere arecit, et nullo negotio secatur a messoribus, vel a vento dispergitur, et ad nihil utile est, nisi ad ignem: palma vero stabilis est, et longo tempore florens, et fructus conservat. Sicut etiam cedrus Libani celsissima et robustissima est, et ex ea ornantur palatia et laquearia regum: sic impii brevissimo tempore virent et florent, et paulo post in cibatum gehennæ mittuntur. Justo vero instar palmæ in æternum virebunt et efflorescent, et fructus dulcissimos adferent: nec facile succumbent oneribus, sed virtute omnia superabunt: nec non ut « cedri Libani multiplicabuntur, » id est, augebuntur, et crescent in ma-

ximam altitudinem; multiplicatis ramis bonorum operum, et firmissimis radicibus perseverantiæ inixi, nullo tentationum vento deiecientur; et tandem utiles erunt instar ligni cedrini ad ornanda laquearia Regis regum in caelesti Jerusalem.

13. PLANTATI IN DOMO DOMINI, IN ATRIIS DOMVS DEI NOSTRI FLOREBUNT.

Reddit rationem cur justus instar palmarum et cedrorum sint futuri: quoniam non in campis sylvæ, aut desertis montibus, sed in domo Domini plantati erunt, et in atris Dei nostri floreant, id est, in Ecclesia Dei per rectam fidem plantati, et aquis sacramentorum et verbis Dei rigati, in charitate fundati et radicati, flores honestatis et fructus bonorum operum parient. Si quidem extra Ecclesiam, et sine fundamento fidei omnis plantatio eradicabitur, quippe quam non plantavit Pater cælestis.

14. ADHVC MULTIPlicABUNTUR IN SENECTA UBERI, ET BENE PATIENTES ERUNT, UT ANNUNTIENT.

Quod de se paulo ante dixerat Propheta, quod habiturus esset senectam in « misericordia uberi, » idem nunc dicit de aliis justis, quod non solum sint prosperandi in juventute et etate matura, sed etiam senectutem bonam et diuturnam habituri sunt. « Adhuc, inquit, multiplicabitur in senectute uberi, » id est, præterea justus multiplicabitur in diebus vite hujus temporalis, id est, multiplicabitur dies vite suæ, usque ad senectutem pinguem humore vitali, id est, viridem senectam; « et bene patientes erunt, » id est, in ipsa quoque senectute facile patientes erunt laborum, ob firmam corporis constitutionem. Illud, uberi, S. Hieronymus cum Hebræis jungit cum sequentibus, sic legens: *Fructificabitur in senectute, pingues et frondescentes erunt.* Sed vox *וְרֵנָה*, que significat pingues, potest etiam recte conjungi cum superioribus, ut Septuaginta voluerunt, ut hæc sit translatio ad verbum: *Multiplicabuntur pingues in senectate*, id est, conservantes pinguedinem vitalis humoris in ipsa senectute, quod est idem cum nostra lectione: *Multiplicabuntur in senectate uberi.* Illud autem, bene patientes, S. Hieronymus verit, *frondescentes*; et vere vox hebraica *וְרֵנָה* significat proprie virentes et florentes, ac per hoc etiam frondescentes; sed Septuaginta Interpretes explicaverunt metaphoram, et verterunt, *amabilem*, quod significat *homines bene affectos*; Interpres vero latinus verit, *bene patientes*, quia magis respexit ad significationem vocis, quam ad proprietatem sermonis: sed sensus semper est idem. Illud, *annuntiet*, pertinet ad versiculum sequentem.

15. QUONIAM RECTVS DOMINVS DEVS NOSTER, ET NON EST INIQUITAS IN EO.

Hæc omnia, inquit, evenient justis, ut annuntient, et notum faciant omnibus, aut verbo, aut

exemplo suo, quod « Dominus Deus noster » et prosperari sinit: tamen suo tempore justitiæ suæ justus et « rectus » est, « et nulla in eo iniquitas, » quoniam etiam ad tempus impios iudicia exercet, remunerando justos et puniendo iniquos.

PSALMUS XCIII

SECUNDUM HEBRÆOS.

V. v. — *Laus Cantici ipsi David, in die ante sabbatum, quando fundata est terra.*

1. Dominus regnavit, decorem indutus est: indutus est Dominus fortitudinem, et præcinxit se.

Etenim firmavit orbem terræ, qui non commovebitur.

2. Parata sedes tua ex tunc: a sæculo tu es.

3. Elevaverunt flumina, Domine: elevaverunt flumina vocem suam.

Elevaverunt flumina fluctus suos, 4. a vocibus aquarum multarum.

Mirabiles elationes maris: mirabilis in altis Dominus.

5. Testimonia tua credibilia facta sunt nimis: domum tuam decet sanctitudo, Domine, in longitudinem dierum.

Argumentum. — Argumentum, stropharum impatiens, hoc est: Jovæ totius terræ regis augustissimi, potentissimi, sempiterni, gloriosi, sancti, sancte habendum est templum.

1. Dominus regnat, majestate est indutus; indutus est Jovæ majestate, fortitudine cinctus; etiam stabilis est terra, non titubatur.
2. Statuitur thronus tuus inde ab omni tempore, ab æternitate tu es.
3. Tollunt flumina, o Jovæ, tollunt flumina vocem suam, tollunt flumina fragorem suum.
4. Præ vocibus aquarum magnarum, ampliarum, fluctuum maris, amplius in alto Jovæ est.
5. Effata tua sunt vera valde; domui tuæ decet sanctitas, Jovæ, in longitudinem dierum (semper).

Vers. 1. Maurer secundum membrum veritatis, indutus est potentia, potentia cunctus: repetitur labesh, ait, ut simul ad aliud quid ascendatur, ad or inquam. — Vers. 2. Inde ab omni tempore, propr. ex tunc: quia vero tunc nullum certum tempus definit, ideo ponitur pro ab æterno. — Vers. 3. Significatur potentia im-

petusque horribilis nostri ira, ut sæpe alias: conf. Virgil. *Æneid.* II, 404. Maurer tamen hæc proprie accipi vult. — Vers. 4. Alius secundum membrum veritatis, amplius (mirabiles) quantumvis sint elationes maris, amplior (mirabilior), etc. Alto celo.

BELLARMINI EXPLANATIO.

PSALMUS XCIII.

TITULUS ET ARGUMENTUM.

Laus Cantici ipsi David, in die ante Sabbatum, quando fundata est terra.

Titulus hujus Psalmi non habetur in hebraicis codicibus, sed solum in græcis et latinis, sique non omnibus. Videtur autem qui titulum addidit, voluisse Psalmum decantari feria sexta, quæ est dies ante Sabbatum, propterea quod in hoc Psalmo narretur terram a Deo fuisse firmatam, vel, ut alii codices habent, inhabitatam: quod recte dicitur factum esse feria sexta. Illo enim die formatus est homo dominus terræ, ac per hoc tum primum stabilita est terra, quæ propter hominem creata fuerat. Eodem die non solum homo, sed etiam animalia cætera, quæ terram incolunt, creata sunt; proinde illo die primum inhabitari coepit est terra. Eodem die per Christi passionem et mortem renovata ac reparata est terra, et stabilita in regnum Christi devoto ac triumphato mundi principio, juxta illud: « Nunc judicium est mundi, nunc princeps hujus mundi ejicitur foras; et ego si exaltatus fuero a terra, omnia traham ad meipsum, » *Joan.* XII. Porro Ecclesia christiana Psalmum hunc canere solet in aurore diei Dominicæ ad laudes, quoniam Christus etsi regnum acquisierit per passionem, et fundamenta novæ terræ jecerit feria sexta, tamen possessionem regni accepit quando resurrexit, et tunc « induit decorem et fortitudinem, » quod in aurore Dominicæ diei factum esse credimus.

EXPLICATIO PSALMI.

1. DOMINUS REGNAVIT, DECOREM INDUTUS EST; INDUTUS EST DOMINUS FORTITUDINEM, ET PRÆCINXIT SE.

Hoc principium Psalmi recte potest tum ad creationem, tum ad redemptionem accommodari; neque novum est, ut sententiæ Scripturæ divinæ plures habeant sensus litterales. « Dominus regnavit, » idem est, ac si dictum fuisset: Dominus regnavit, sive regnare cepit. « Decorem indutus est, » gloriam videlicet et majestatem regiam. « Indutus est Dominus fortitudinem, » id est, non solum gloriam, sed et potentiam ac robur accepit, quod regie majestati necessarium est. « Et præcinxit se, » id est, accinxit se ad regnandum et gubernandum. Quod si hæc ad creationem referantur, dicitur Deus regnare cepisse, quando mundum creavit, quoniam tunc primum cepit habere subditos; si referantur ad reparationem, Christus in resurrectione regnum accepit, et tunc indutus est decorem gloriosi corporis; et fortitudinem quoque indutus est, quia data est illi omnis potestas in celo et in terra, ut deinceps nulli creaturæ subjectus sit, sed omnia habeat sub pedibus suis. Denique præcinxit se ad propagandum regnum suum per Apostolorum prædicationem usque ad fines terræ.

2. ETENIM FIRMAVIT ORBEM TERRÆ, QUI NON COMMOVEBITUR.

Regnare cepit Deus ab initio mundi, quia tunc constituit ab imis fundamentis orbem terræ; et firmavit, ac stabilivit, ut commoveri non possit,

ac per hoc præbuit hominibus, qui Deum regem agnoscere, eique servire debent, stabilem mansionem. Christus quoque per passionem et resurrectionem suam, orbem terræ, qui variis motibus a demonibus agitabatur, dum alii aliis diis serviebant, firmavit ac stabilivit in una ac verissima religione et fide.

3. PARATA SEDES TUA EX TUNC: A SÆCULO TU ES.

Quamvis, inquit, « sedes » regni tui « parata sit ex tunc, » id est, ex rerum creatione, vel ex resurrectione: tu tamen non tunc esse cepisti, sed « a sæculo, » ab æternitate sine principio, « es. » Ubi illud, « es, » non significat simplicem existentiam naturæ divinæ, sed plenitudinem essendi, in qua omnia continentur: non enim Deus, antequam mundum conderet, pauper erat, aut aliqua re indigebat; neque posteaquam mundum condidit, ditior aut locupletior factus est. Mundum enim Deus creavit, non ut ipse cresceret, sed ut nobiscum bona sua communicaret. Itaque non coactus aliqua necessitate, sed charitate et misericordia motus mundum creavit, et eadem charitate et misericordia mundum reparavit. « Sic enim Deus dilexit mundum, ut Filium suum unigenitum daret, ut omnis qui credit in ipsum non pereat, sed habeat vitam æternam, » *Joan.* III.

4. ELEVAVERUNT FLUMINA, DOMINE, ELEVAVERUNT FLUMINA VOCEM SUAM.

5. ELEVAVERUNT FLUMINA FLUCTUS SUOS, A VOCIBUS AQUARUM MULTARUM.

6. MIRABILES ELATIONES MARIS, MIRABILIS IN ALTIS DOMINUS.

Hæc omnia, si ad creationem referantur, ut referri debent juxta priorem sensum, significant modum, quo Deus terram habitabilem fecit, ut esset firma sedes generis humani. Initio enim creationis, supra terram universam operiebant, et magno motu inundationes aquarum elevabantur; sed Deus altior et excelsior, et in infinitum potentior increpuit et compescuit aquas, easque in cavernas terre conclusit, eisque præcepit ut non revertentur operire terram. Hoc dicitur Christus *Psalm. ciii*: « Qui fundasti terram super stabilitatem suam, non inclinabitur in sæculum sæculi. Abyssus, sicut vestimentum amictus ejus, super montes stabunt aquæ, » id est, ita initio terra formata est, ut abyssus aquarum illam undique tegeret, ita ut super ipsos montes starent aquæ. « Ab increpatione tua fugient, a voce tonitru tui formidabunt, » id est, sed tu, Deus omnipotens, increpasti aquas, et quasi tonitru imperii tunc illas turbasti, ut fugerent et absconderent se intra profunda loca terre. « Terminum posuisti, quem non transgredientur, neque convertentur operire terram. » Eadem descriptio habetur in lib. *Job. cap. xxxviii*, sed hic brevissime Propheta hæc omnia illis verbis complexus est. « Mirabiles elationes maris, mirabilis in altis Dominus, » id est, omnes aquæ maris, atque omnis abyssus aquarum magno fremitu elevabantur super terram: sed mirabilis Deus in excelsis habitans, et omni altitudine superior aquas compescuit, et terram habitabilem reddidit. Sed quoad sensum posteriorem, describitur hoc loco magnitudo persecutionum Judæorum et Paganorum adversus Christi regnum in resurrectione inchoatam, et victoria Christi de omnibus hostibus suis. « Elevaverunt, inquit, flumina voces suas, et fluctus suos. » Per flumina intelligo persecutiones Judæorum, qui continuo caperunt elevare voces suas adversus Evangelium, illicque ubique contradicere. « Mirabiles elationes maris: » per mare, quod fluminibus multo est majus, intelligo persecutiones Neronis, Domitiani, aliorumque principum Romanorum. « Mirabilis in altis Dominus, » id est, sed Dominus in altis habitans mirabilior apparuit, cum de omnibus persecutori-

PSALMUS XCIV

SECUNDUM HEBRÆOS.

V. v. — *Psalmus ipsi David, quarta sabbati.*

1. Deus ultionum Dominus: Deus ultionum libere egit.

2. Exaltare, qui judicas terram: redde retributionem superbis.

bus victoriam reportaverit, et, inivitis omnibus, regnum suum per omnes terras propagaverit. S. Augustinus per *flumina* intelligit Apostolos, qui pleni Spiritu Sancto tanquam caelestia flumina per mundum discurrebant, et voces predicando liberrime elevabant. Per *maris elationes* intelligit fidelium persecutiones; que nammodum enim cum flumina intrant in mare, aquæ ille salse ad introitum aquarum dulcium intumescunt et fremunt: sic infideles ad prædicationem Apostolorum tanquam contrariam doctrinæ et moribus ipsorum, fremere et tumuaturæ cœperunt. Ultraque postpositio optima est.

7. TESTIMONIA TUA CREDIBILIA FACTA SUNT NIMIS; DOMUM TUAM DECEAT SANCTITUDO, DOMINE, IN LONGITUDINEM DIERUM.

Quantum attinet ad sensum priorem, respondet Propheta tacite objectioni, que occurrere poterat: unde videlicet sciamus ea, que dicta sunt de fundatione terre, de abyssu aquarum, et reductione aquæ in loca humilliora, quibus rebus nullus testis adfuit, cum præcesserint hominum omnium creationem. Respondet igitur Propheta id haberi ex testimonio Dei, qui hæc revelavit servo suo Moysi: et testimonium illud valde credibile esse, cum Moses nullis signis et prodigiis, aliisque modis servum Dei fidelem, et Prophetam verum se esse probaverit. Idem dici potest de sensu posteriore: testimonia enim Christi per Apostolos ad nos delata credibilia facta sunt nimis, tum ob signa et prodigia Christi et Apostolorum; tum quia videmus impleta, que predicta sunt; tum ob infinita alia, que fidem christianam omnino credibilem faciunt, ut nemo possit, postquam prædicatores audiverit, sine magna temeritate non credere. Ex quibus concludit Propheta, *domum* Dei, id est, Ecclesiam Dei, in qua talia testimonia continentur et prædicantur, debere sanctam et inviolabilem conservari usque ad mundi consummationem. « Domum tuam, inquit, deceat sanctitudo, » id est, deceat ut eam omnes ut sanctam venerentur; item deceat ut qui in illa sunt, sancti sint, et moribus sanctis respondeant sanctitati doctrinæ testimoniorum tuorum, denique deceat ut a te, Domine, inviolata et sancta conservetur in longitudinem dierum, « ut portæ inferi nunquam prevaleant adversus eam. » *Matth. xvi.*

V. s. h.

Deus ultionum, Domine: Deus ultionum, ostendere.

Elevare, judex terræ: redde vicissitudinem superbis.

3. Usquequo peccatores, Domine, usquequo peccatores gloriabuntur?

4. Effabuntur, et loquentur iniquitatem: loquentur omnes, qui operantur injustitiam?

5. Populum tuum, Domine, humiliaverunt, et hæreditatem tuam vexaverunt.

6. Viduam et advenam interfecerunt, et pupillos occiderunt.

7. Et dixerunt: Non videbit Dominus, nec intelliget Deus Jacob.

8. Intelligite insipientes in populo, et stulti aliquando sapite.

9. Qui plantavit aurem, non audiet? aut qui fixit oculum, non considerat?

10. Qui corripit gentes, non arguet: qui docet hominem scientiam?

11. Dominus scit cogitationes hominum, quoniam vana sunt.

12. Beatus homo, quem tu erudieris, Domine, et de lege tua docueris eum:

13. Ut mitiges ei a diebus malis, donec fodiatur peccatori fovea.

14. Quia non repellet Dominus plebem suam, et hæreditatem suam derelinquet.

15. Quoadusque justitia convertatur in iudicium, et qui juxta illam omnes qui recto sunt corde.

16. Quis consurget mihi adversus malignantes? aut quis stabit mecum adversus operantes iniquitatem?

17. Nisi quia Dominus adjuvit me: paulominus habitasset in inferno anima mea.

18. Si dicebam: Motus est pes meus: misericordia tua, Domine, adjuvabat me.

19. Secundum multitudinem dolorum meorum in corde meo, consolationes tuæ lætificaverunt animam meam.

20. Numquid adheret tibi sedes iniquitatis, qui fingis laborem in præcepto?

21. Captabunt in animam justam, et sanguinem innocentem condemnabunt.

22. Et factus est mihi Dominus in refugium, et Deus meus in adiutorium spei meæ.

23. Et reddet illis iniquitatem ipsorum, et in malitia eorum disperdet eos: disperdet illos Dominus Deus noster.

Usquequo impii, Domine, usquequo impii exsultabunt?

Fluent loquentes antiquum: garrient omnes qui operantur iniquitatem?

Populum tuum, Domine, conterent, et hæreditatem tuam affligent:

Viduam et advenam interficient, et pupillos occident.

Et dixerunt, non videbit Dominus, et [al. tac. et] non intelliget Deus Jacob.

Intelligite, stulti in populo, et insipientes aliquando discite.

Qui plantavit aurem, non audiet? aut qui fixit oculum, non videbit [h. respiciet]?

Qui erudit [h. castigat] gentes, non arguet, qui docet hominem scientiam?

Dominus novit cogitationes hominum, quia vana sunt.

Beatus vir quem tu erudieris [h. castigaveris], Domine, et de lege tua docueris eum.

Ut quiescat a diebus afflictionis: donec fodiatur impio iudicium.

Non enim derelinquet Dominus populum suum, et hæreditatem suam non deseret.

Quoniam ad justitiam revertetur iudicium, et sequentur illud omnes recti corde.

Quis stabit pro me adversus malos? quis stabit pro me adversus operarios iniquitatis?

Nisi quia Dominus auxiliator meus: paulominus habitasset in inferno anima mea:

Si dicebam, motus [al. commotus] est pes meus: misericordia tua, Domine, sustentabit al. sustentabat] me.

In multitudine cogitationum mearum, quæ sunt in me intrinsecus: consolationes tuæ delectabunt animam meam.

Numquid particeps erit tui thronus insidiarum, fingens dolorem in præcepto?

Copulabuntur adversus animam justam, et sanguinem innocentem condemnabunt.

Erit autem Dominus mihi in refugium, et Deus meus quasi petra spei meæ.

Et restituet super eos iniquitatem suam [h. dolorem suum], et in malitia sua perdet eos Dominus Deus noster.

Argumentum. — Occasionem huic Psalmo dedisse videntur gravissima, que Judæis, quo tempore res eorum ad finem vergebant (paulo ante exilium), perferenda essent mala, inflicta a Chaldeis aliisque qui illorum partes sequebantur. In eam enim ætatem omnia optime conveniunt. Ita Hengstenberg, qui ad illud idem tempus *Psalmes xcii-cii*, inter se artissime connexos et simillimos, refert. Strophen tres: vers. 1-7, surge, Jova, penas repete ab hominibus improbis qui populum tuum tam impie et crudeliter persequuntur, jusque et justitiam omnem per-

vertunt; vers. 8-15, refutat vates profanos et minatur eis iram Dei, se vero et alios hortatur ad toleranter expectandam ultionem Dei, quam invocat, et certo istis impendere prædicat; vers. 16-23, tandem et se et populum confirmat, ut a commutatione opis perpetua, quam expertus sit; tum imprimis iustitia Dei, qui sic iudicat, ut non patiatür esse impunita facinora insolentis et crudelis impietatis.

1. Deus ultionum, Jova,
Deus ultionum, exsplende.
2. Elevare, iudex terræ,
repende aeternam (retributionem) superbis.
3. Quousque improbi, Jova,
quousque improbi exsultabunt!
4. Eructant, loquuntur proterva,
gloriantur omnes malefici.
5. Populum tuum, Jova, conterunt,
et hæreditatem tuam affligunt.
6. Viduam et advenam interficiunt,
et orphanos trucidant.
7. Et dicunt: « Non videt id Jova,
neque animadvertit Deus Jacobi. »
8. Animadvertite, stupidissimi hominum;
et stulti, quando adipiscemini prudentiam?
9. Num qui plantavit aurem, non audiat?
Num qui finxit oculum, non videat?
10. Num qui admonet gentes, non puniat?
is, qui docet homines intelligentiam?
11. Imo Jova novit cogitata hominum,
novit ea esse vana.
12. Beatus vir, quem tu admones (erudis), Jova,
quemque lege instituis:
13. Ut quietem concedas ei a (vel *præ*) diebus mali,
donec fodiatur improbo fovea.
14. Neque enim deserit Jova populum suum,
et hæreditatem suam non derelinquit.
15. Nam ad justum (justitiam) redibit iudicium,
et post illud ibunt (ei adhærebunt) omnes recti corde.
16. Quis insurgit mihi (mecum pugnaturus) adversus malos?
Quis adstat mihi adversus maleficos?
17. Nisi Jova auxilium esset mihi,
paulo minus habitaret loca silentia (orcum) anima mea.
18. Si dico: « Natal pes meus, »
gratia tua, Jova, sustentat me.
19. In multitudine curarum mearum intra me,
consolationes tuæ oblectant animam meam.
20. Num tibi consociari potest thronus perditionis (iniquitatis),
fingens (faciens) violentiam ultra mensuram?
21. Irruunt in animam justi,
et sanguinem innoxium damnant.

22. Et (sed) Jova est mihi arx,
et Deus meus petra fiduciae meæ.
23. Et rependet illis aum scelus,
et malitia ipsorum perdet eos,
perdet eos Jova Deus noster.

NOTE.

Vers. 1. *Exsplende*, prebe te conspiciendum. Alexandrinus pro præterito accepit. — Vers. 6. *Vidua et orphani* totum populum hic repræsentant, ait Hengstenberg. — Vers. 8. *Propr. stupidi in populo*. — Vers. 12. *Lege tua*, administrationis ac providentiæ tuæ legibus. — Vers. 13. Sunt dies, quibus pii miseri sunt, impii vero felices. Qui divini providentiæ leges novit, placide expectet diem Domini. — Vers. 15. *Iudicium tandem justum fiet*. — Vers. 20. *Maurer... ærumnas contra legem*. Alii, *pro lege*, i. e. loco legis. — Vers. 21. Alius: Num tibi associari possunt, qui *irruunt in*, etc.

BELLARMINI EXPLANATIO.

PSALMUS XCIII.

TITULUS ET ARGUMENTUM.

Psalmus ipsi David, quarta Sabbati.

In hebræo nullus est titulus. Legunt tamen hunc titulum, tanquam olim vel a Septuaginta, vel ab aliis adjectum, S. Hieronymus, S. Augustinus, Theodoretus, Euthymius et alii omnes: habetur enim in græcis et latinis codicibus. Illud, *quarta Sabbati*, significat cantari solitum ab Hebræis quarta die post Sabbatum, id est in medio hebdomadæ. Reprehendit occasione hujus nominis S. Augustinus homines christianos, qui ex antiqua paganorum consuetudine diem quartum vocant diem Mercurii: ut etiam diem tertium, diem Martis; diem quintum, diem Jovis; diem sextum, diem Veneris; et diem Sabbati, diem Saturni; cum deberent christiano more diebus, secundam feriam, tertiam, etc.; quamvis enim illa sint nomina stellarum, tamen apud paganos stellæ illæ a certis hominibus nomina acceperunt, quos homines benevolentia populorum deos fecit et in cælum transiit. Argumentum hujus Psalmi est: providentia Dei punientis tandem malos, et remunerantis bonos, quamvis aliquando juxta iudicio suat prosperari malos, et opprimi bonos.

EXPLICATIO PSALMI.

1. DEUS ULTIONUM DOMINUS: DEUS ULTIONUM LIBERE EGIT.

Ponit initio David propositionem unam, ex qua possent omnes, si vellent, plane cognoscere nullos malos impunitos fore. Propositio hæc est: Dominus Deus iudex summus, justissimus et potentissimus est, ut ei nemo resistere possit. Nam vindicta ad iudicem pertinet, et ideo privati hominibus prohibetur. *Rom. xii*: « Non vos defendentes, » id est, vindicantes, « charissimi, sed date locum ire; scriptum est enim, mihi vindicta, ego retribuam. » Et quanvis ad omnes iudices pertinet vindicta scelerum, necnon et facinorum, tamen absolute et autonomastice dicitur vindicta Dei esse, quia ipse supremus iudex est, et vindictam sumet de omnibus sceleribus, non solum populorum, sed etiam iudicum, principum et regum omnium. Ait igitur: « Deus ultionum Dominus, » id est, Dominus noster, qui proprie solus Dominus est, cui omnia serviunt in cælo et in terra: hic, inquam, Dominus est « Deus ultio-

num, » id est, summus iudex, ad quem ultio scelerum omnium pertinet. « Deus ultionum libere egit, » quodcumque punire voluit peccatores; quia neminem timet: nullius personam accipit, nemo illum impedire, nemo ei resistere potest. Id patuit in deiectione diaboli et angelorum ejus de cælo; in diluvio, quo genus humanum exstinxit, exceptis paucis, quos ipse salvos esse voluit; in incendio Sodomæ et Gomorrhæ, in demersione Pharaonis in mari Rubro, et aliis iudiciis ejus permultis. Quod attinet ad verba, *vox Deus in hebræo est Et*, quod significat Deum, *ut fortem et robustum*, et rectè conjungitur cum ultione, ut significet Deum esse horribissimum ultorem scelerum. *Vox ultionum*, vel potitur loco superlativi, quo modo, *Deus scientiarum*, id est, scientissimus, *Deus misericordiarum*, id est, misericordissimus; vel significat Deum esse auctorem ultionum, quomodo ab Apostolo dicitur *Deus peccatis, Deus spiritus, Deus salutis*. Verum enim Deus ultionum Deus est, cui non solum ipse per se iudicando ulciscitur scelera, sed etiam per creaturas

suas innumerabilibus et occultissimis modis ultionum causa est: nam et peccatum sepe ex divino iudicio est poena peccati, et ea que maxime homines aliquando appetunt et querunt, Deus facit ut poenalia ipsis redantur. Illud, *libere egit*, in hebreo est *וְהִי עָשָׂה*, quod S. Hieronymus vertit in imperativo, *ostendere*; sed potest etiam verbi, *ostensus est*, sive apparuit, splenduit, illuxit: quod est idem cum illo, *libere egit*; nam qui timet, tenebras querit; sed qui nihil timet, et libere ultionem facit, palam et aperte illam facit. Itaque ultionem scelerum liberrime, et in luce coram omnibus fecit. Potest etiam fieri ut Septuaginta non legerint *וְהִי עָשָׂה*, sed *וְהִי עָשָׂה*, ultima littera mutata. Hanc enim vocem habemus *Psalm. xi, vers. 6*, sed in futuro; et Septuaginta verterunt, *καὶ ἐξομολογήσεται, fideiualiter agam*, et poterat etiam latine reddi, *libere agam*. Nam hoc loco habemus in graeco idem verbum, sed in preterito, *ἐξομολογήσατο*, et nosler Interpres vertit, *libere egit*.

2. EXALTARE QUI JUDICAS TERRAM, REDDE RE-
TRIBUTIIONEM SUPERBIS.

Quia dixit Dominum esse ultorem scelerum, precatur nunc consequenter ut officio suo fungatur, et puniendo impios claudat ora eorum, qui providentiam ejus in dubium revocant. « Exaltare, inquit, qui judicas terram, » id est, ascende solum tuum, qui iudex es universe terrae; « et redde retributionem superbis, » id est, profer sententiam damnationis in homines superbos, et hoc modo vindictam sume de praecipuo scelere generis humani. Superbia enim est regina vitiorum, et ea debellata, universitas vitiorum debellata erit. Nominat quoque Psalmus superbos, quoniam illi soli tandem puniuntur in iudicio, qui noluerint humiliari ad poenitentiam: « omnes enim peccaverunt et egent gloria Dei, » ut B. Paulus ait *Rom. iii*; sed qui humiliantur sub potenti manu Dei, et cor contritum et humiliatum gerunt, salvantur: qui cervicem erigunt, et peccata sua defendunt, retributionem vindictae accipient.

3. USQUEQUE PECCATORES, DOMINE, USQUEQUE
PECCATORES GLORIANBUNTUR?

4. EFFABUNTUR, ET LOQUENTUR INIQUITATEM;
LOQUENTUR OMNES, QUI OPERANTUR INJUSTITIAM?

Reddit causam cur petit iudicium in impios et superbos: et causa est, quia nimium diu jam videtur superbia et impietas eorum durasse. Sed precatio ista Prophetae, praedictio est per modum precationis; ad consolationem enim iustorum afflictorum, praedicit sanctus Propheta brevi futurum, ut superbi atque impii disperant, quamvis in presenti tempore diuturna videatur eorum potentia. « Usqueque peccatores, Domine, usqueque peccatores gloriabuntur, » de viribus suis, de prosperitate sua, de celeberribus suis? « Effabuntur et loquentur iniquitatem, » id est, jactabunt et

praedicabunt injusta opera sua. « Loquentur omnes, qui operantur injustitiam, » id est, libere et sine timore ullo loquentur de rebus suis gestis, vel gerendis homines impii, « qui operantur injustitiam. » Illud, *effabuntur*, in hebreo habet majorem vim; significat enim *supplent sermonem*, sive *diffident eloquio*, quasi dicat: « Ex abundantia cordis fluet in eis abundantia verborum; itaque recte S. Hieronymus vertit *garricet*. Pro voce *iniquitatem*, cum dicitur, *loquentur iniquitatem*, in hebreo est *עָרָה*, quod *vetus et durum* significat. Sed Septuaginta, non solum hoc loco, sed etiam in *Psalmo lxxiv, vers. 6*, verterunt hanc vocem *iniquitatem*: « Nolite loqui adversus Deum iniquitatem. » Quare vel haec vox iniquitatem etiam significat, vel Septuaginta explicare voluerunt vocem hebraicam; vere enim nihil durius est iniquitate, quae facit cor lapideum ex carne: nec male dicitur iniquitas antiqua, quia hominem ex novo veterem fecit, mortique addixit, quia quod antiquatur et senescit, prope interitum est, ad *Hebr. viii*.

5. POPULUM TUUM, DOMINE, HUMILLAVERUNT,
ET HEREDITATEM TUAM VEXAVERUNT.

6. VIDUAM ET ADVENAM INTERFECERUNT, ET
PUPILLOS OCCIDERUNT.

Explicat injustitiam quam operantur impii, dum furere permittuntur. « Populum, inquit, tuum humillaverunt, » id est, ceterum populum, qui proprie populus tuus est a te electus et segregatus, et tibi uni dedicatus, « humillaverunt, » affligentes et persequentes. « Et hereditatem tuam vexaverunt, » id est, eundem ceterum populum quem tuam possessionem et hereditatem esse voluisti, vexaverunt injuste opprimentes. Nec solum populum in commune vexaverunt, sed in personas miserabiles, et omni auxilio destitutas furorem suum praecipue effuderunt: occiderunt enim « viduas » maritorum solatio destitutas; « et advenas, » qui procul a patria inter ignotos versantur; « et pupillos, » qui parentibus, dum adhuc auxilium eorum indigerent, orbatii sunt. In graecis libris legitur: « Viduam et pupilum occiderunt, et advenam interfecerunt; » sed nostra lectio conformis est hebraico textui, et sensus est idem.

7. ET DIXERUNT: NON VIDEBIT DOMINUS, NEC
INTELLIGET DEUS JACOB.

Reddit rationem cur inquit tam audacter peccent, quia videlicet ita stulti sunt, ut existiment Deum non habere providentiam ream humanarum, et nullum esse iudicem, cui rationem operum suorum reddere teneantur. « Et dixerunt, » id est, quia dixerunt apud se? « Non videbit Dominus, nec intelliget Deus Jacob, » id est, neque sensu videndi, aut audiendi, cognoscat opera nostra; neque mentis intelligentia illa considerabit vel examinabit. Et quidem possent haec intelligi hoc sensu, ut iniqui existiment Deum quidem posse, si velit, videre et intelligere opera

nostra; sed ea non curare, neque ad ea attendere: tamen verba sequentia cogunt, ut dicamus iniquos in tantam caecitatem animi aliquando devenire, ut confidentissime peccent, ac si existimarent Deum neque videre, neque audire, neque intelligere. Sequitur enim:

8. INTELLIGITE INSIPIENTES IN POPULO, ET STULTI
ALIQUANDO SAPITE.

9. QUI PLANTAVIT AUREM, NON AUDIET? AUT
QUI FIXIT OCULUM, NON CONSIDERAT?

10. QUI CORRIPIT GENTES, NON ARGUET, QUI
DOCEAT HOMINEM SCIENTIAM?

Illud, « qui plantavit aurem, non audiet? » aut qui fixit oculum, non considerat? » est refutatio ejus, quod supra dictum est: « Non videbit Dominus, » ubi *videre*, positum est pro cognoscere sensu exteriore, per aures videlicet, aut per oculos. Probat autem Propheta Deum audire et videre, quia ipse dedit hominibus aures quibus audiunt, et oculos quibus vident; proinde multo magis ipse audit et videt: nemo enim dare potest quod non habet. Quod autem sequitur: « Qui corripit gentes, non arguet? » est refutatio ejus, quod impii dixerant: « Nec intelliget Deus Jacob. » Probat autem Propheta Deum intelligere, ac per hoc mente et intelligentia praeditum esse, quia ipse auctor est hominibus, ut intelligant: ipse enim eos erudit, ipse docet, dum in creatione dat eis mentem rationis capacem et intelligentiam lumen infundit. Quod attinet ad verba illa, *insipientes in populo*, significat iniquos esse homines insipientiores toto reliquo populo: quod verissimum est, cum falsa bona veris anteponanet et temporaria sempiternis. Illud autem, *qui plantavit aurem*, est insignis metaphora significans, sensum audiendi, ut etiam alios sensus, non nasci ex corpore terreno, sed plantari a Deo: quemadmodum arbores non oriuntur a terra, vi ipsius terrae, quae inanima est, sed plantantur ab hominibus in terra, et in ipsa terra crescunt. Itaque aures accipiuntur hoc loco non pro solo organo, sed pro organo et sensu audiendi, qui in eo insertus est. Quod sequitur, *non audiet*, non significat Deum habere sensum audiendi corporalem, sed Deum agnoscere per suam essentiam, quae nos per sensum audiendi cognoscimus; ideo enim non dicit: « Qui plantavit aurem, non habet aures, » sed: « Qui plantavit aurem, non audiet? » Illud, *qui fixit oculum*, est alia metaphora, per quam intelligimus mirabilem structuram oculi et mirabiliorem vim, quae in ipso viget ad res videndas, a Deo factam esse ea facilitate qua figulus vas quodcumque fingere solet. Illud, *non considerat*, poterat etiam verbi, *non videt*; hoc enim significat vox hebraica *יָרָא*; sed Septuaginta Interpretes maherunt *vertere*, *non considerat*, ut intelligeremus Deum non videre oculis carnis, sed mente

considerare. Illud, *qui corripit gentes*, potius etiam verbi, *qui erudit gentes*: nam hanc significationem optime patitur verbum hebraicum *דָּרַשׁ*, et graecum *ἐκδιδάσκω*. Recte tamen noster Interpres vertit: *Qui corripit gentes*, quia sequitur, *non arguet*; et sensus est: Qui corripit omnes gentes, dum per synderesim in carum animis insertam, eas admonet, ut a malo desistant, saepe etiam manifesta ultione peccata eorum punit: non arguet etiam populum suum, castigans eum per verba Prophetarum, vel etiam per flagella tribulationum; et si Deus corripit et arguit, certe intelligit et cognoscit quae ab hominibus aguntur, et falso dicunt impii: « Non intelliget Deus Jacob. »

11. DOMINUS SCIT COGITATIONIS HOMINUM, QUONIAM
VANAE SUNT.

Posteaquam refutavit Prophetam: verba illa iniquorum: « Non videbit Dominus, nec intelliget Deus Jacob, » addit hanc calumniam impiorum Deo non esse novam: « Ipse enim scit cogitationes hominum, quod vane sint. » Homo enim post corruptam naturam peccato primi hominis, vanus factus est, et similis jumentis insipientibus, quae non cogitant, nisi praesentia. Quare admonemur hoc versiculo, non de nobis praesumere, sed humiliter a Deo sapientiam petere. « Vani enim sunt omnes homines, in quibus non subest scientia Dei, » *Sap. xiii*; et ideo monet sanctus Jacobus, *cap. i*: « Si quis indiget sapientia, postulet a Deo, qui dat omnibus affluenter, et non improperat, » id est, nunquam exprobrat importunitatem, quasi nimium saepe, et nimis multa petamus. Dives enim est in misericordia, et usque adeo liberalis et magnificus, ut non solum libenter tribuat quae postulamus, sed etiam mercedem reddat, quae postulamus: « Ora Patrem tuum in abscondito, et Pater tuus qui videt in abscondito reddet tibi, » *Matth. vi*.

12. BEATUS HOMO QUEM TU ERUDIENS, DOMINE,
ET DE LEGE TUA DOCUERIS EUM.

Hoc sequitur ex versiculo superiore: nam si cogitationes hominum vane sunt, quas nimirum ex se habent, certe sequitur ut ille solus beatus sit, id est, non vanus, seu inani vento distentus, sed plenus veris et solidis bonis, quem Deus erudire dignatur, id est, cui Deus oculos aperit ad ea, quae vere bona sunt, aspicienda, atque ut ad ea perveniat, a Deo lege sua docet eum, » id est, intime illi persuadet obedientiam legis divinae toto affectu mentis amplectendam esse: non enim dicitur proprie legem Dei, qui solum novit quae sint, et quod legis divinae praecipua, sed qui per divinam illustrationem et charitatis infusionem ita affectus est erga legem Dei, ut libentissime illam impleat amore justitiae, non timore poenae, et sit illi eadem ipsa lex jugum suave, et onus leve. Illud, *de lege tua*, in graeco est, *ex lege tua*; ex hebreo posset verbi, *a lege tua*, sive, *ex lege tua*,

sive, *de lege tua*. Sensus igitur est: Beatus est quem tu, Deus, doceris ex lege tua, quasi dicat, ex libro tuo: ut non solum Deus sit doctor, sed ex libro suo doceat, librum legis suae ipse explanet, et illam ipsam legem observandam esse ei, qui vere beatus esse velit, intus per gratiam loquendo persuadeat.

13. UT MITIGES EI A DIEBUS MALIS, DONEC FODIATUR PECCATORI FOVEA.

Subjungit Propheta unum ex fructibus doctrinae divinae, qui est, ut homo doctus a Deo moderatius ferat persecutiones impiorum, donec adveniat impiorum ruina. « Ut mitiges ei a diebus malis, » id est, ad hoc utilis erit doctrina tua homini justo, ut mitiges ei tristitiam, quae oritur a diebus malis, a tempore videlicet persecutionis et tribulationis; et quamdiu mitigatio ista opus erit? « donec fodiatur peccatori fovea, » id est, donec perficiatur effossio foveae, in quam deiciendi sunt impii: tunc enim cessabit mitigatio doloris, quia nulli erunt, qui dolore afficiant justos, cum omnis dolor fugiet a justis, et recidet in injustos. Notandum est hoc loco delectationem legis, et gaudium spirituale, quo fruuntur in hac vita justis, non esse purum et simplex; ut erit in patria caelesti, sed admixtum tristitia: mitigatur enim hic nobis tristitia, sed non tollitur omnino. Audi Apostolus *II Corinth. I*: « Sicut abundant passiones Christi in nobis, ita et per Christum abundat consolatio nostra, » etc.; cap. vi: « Quasi tristes, semper autem gaudentes, » ubi non dicit, « tristes, » absolute, sed quasi tristes, quia gaudium superabundat, ut dicitur cap. vii: « Repletus sum consolatione, superabundo gaudio in omni tribulatione nostra. » Notandum praeterea, eodem tempore texti coronam justis, et fodi foveam impiis; et non esse mirandum, si non statim impii puniantur, quoniam nondum est fovea eorum plane effossa: quemadmodum nec mirandum est, si non statim justis coronentur, quia nondum finita est coronae ipsorum textura. Sed hoc vere mirandum est, quod felicitas et exaltatio impiorum sit effossio foveae ipsorum, et quo altius evehantur, eo profundius fovea fodiatur. Impii enim quo magis exaltantur, eo magis superbiunt, et hoc ipso coram Deo profundius cadunt, juxta illud: « Dejecisti eos, dum alleventur, » *Psalm. LXXII*.

14. QUIA NON REPELLET DOMINUS PLEBEM SUAM: ET HEREDITATEM SUAM NON DERELINQUET.

Reddit rationem cur dixerit: « Donec fodiatur peccatori fovea, » Praeparatur enim interitus peccatoribus a providentia divina, « quoniam Dominus non repellit plebem suam, » quamvis ei videatur ad tempus iratus, et affligi eam sinat. Atque idem alius veritas repetit, dicens: « Et hereditatem suam non derelinquet. » Vocatur autem *plebs* et *hereditas Dei* ceteris piorum electo-

rum. Illi enim vere sunt populus Israel electus in hereditatem.

15. QUOADUSQUE JUSTITIA CONVERTATUR IN JUDICIUM; ET QUI JUXTA ILLAM, OMNES QUI RECTI SUNT FORDE.

Declarat Propheta ceterum justorum non repellendum, nec derelinquendum « Deo usque ad diem ultimi judicii, id est, quamdiu versamur in periculis tentationum. » Quoadusque, inquit, justitia convertatur in iudicium, » id est, usque ad illum diem, in quo justitia divina, quae nunc videtur esse quasi in habitu, vel in potentia, dum non punit impios, nec remunerat pios, prodibit in actum iudicii; et quae erat justitia quasi habitualis, fiet justitia actualis, reddens omnibus pro meritis sive coronam justitiae, sive stipendium mortis aeternae. « Et qui juxta illam omnes qui recti sunt corde, » id est, et tunc juxta divinam justitiam, quae in nubibus admirabilis apparebit, qui proximi sedebunt, erunt omnes ejus amatores, qui eam non timebunt, sed diligunt, cum sint recti corde, id est, conformes rectitudini ejus ac per hoc justis. S. Hieronymus ex hebraeo vertit, *quoniam ad justitiam revertetur iudicium*, id est, iudicium, quod nunc saepe injustum esse perspicitur, tunc revertetur ad justitiam, id est, justissimum erit, quia tunc non iudicabunt amplius homines mortales, sed iudicabit Christus iudex supremus et justissimus, qui omnia iudicia injusta retractabit et irritabit, et ultimum iudicium cum exactissima justitia copulabit. Hinc sensus verus est, neque a superiore dissentiens; et verba hebraica utrumque sensum ferunt. Illud enim, *כִּי*, significare potest *quoniam*, quemadmodum si dictiones invertantur, et legamus *כִּי* *יָדָע*, significabit *usquequo*. Sequentia verba saepe bene legi possunt cum Septuaginta: *Justitia convertatur in iudicium*, et cum S. Hieronymo: *Ad justitiam revertetur iudicium*; nam in hebraeo non habentur particulae illae, *in*, vel *ad*, et nomina non recipiunt varietatem casuum. Denique illud, *et qui juxta illam, omnes qui recti sunt corde*, clarius est in hebraeo et in graeco; nam in hebraeo ad verbum sic legitur, *iudicium videlicet, omnes recti corde*. In graeco vero sic, *et qui habent eam, justitiam videlicet, omnes recti sunt corde*. Sed in latina editione, si subintelligatur interrogatio: *Et qui juxta illam? omnes qui recti sunt corde*; vel si addatur verbum, *quod saepe apud Hebraeos omittitur, et legamus: Et qui juxta illam sedent, sunt illi omnes qui recti sunt corde*; vel denique si detrahatur pronomen relativum, quod in hebraeo non habetur, et legatur: *Et juxta illam omnes, qui recti sunt corde, sententia perspicua erit.*

16. QUIS CONSURGET MIHI ADVERSUS MALIGNANTES? AUT QUIS STABIT MECUM ADVERSUS OPERANTES INIQUITATEM?

Dixerat in ultimo iudicio cessaturam omnem injustitiam, et contra perpetuo regnaturam esse justitiam; nunc dicit, interea temporis, dum videlicet differtur conversio justitiae in iudicium, valde necessarium esse divinum adiutorium adversus injustorum persecutiones. « Quis, inquit, consurget mihi, » id est, pro me, « adversus malignantes? » Quis me a tanto numero malignorum hominum ac demonum proteget? « aut quis stabit mecum, » ut me videlicet defendat, « adversus operantes iniquitatem? » Ubi posterior pars versiculi prioris repetitio et explicatio est. Illud, *mihi*, S. Hieronymus recte interpretatur, *pro me*.

17. NISI QUIA DOMINUS ADJUVIT ME, PAULO MINUS HABITASSET IN INFERNO ANIMA MEA.

Declarat magnitudinem periculi, in quo versamur ob multitudinem malignantium, qui undique nobis occurrunt. Induit autem Propheta personam omnium piorum, et ait: « Nisi quia Dominus adjuvit me, » id est, nisi Dominus adjuvisset me, « paulo minus habitasset in inferno anima mea, » id est, parum abuissem a morte sempiterna, quia videlicet tentationibus succubissem, et de ipsa divina Providentia dubitarem. Phrasid illa: « Nisi quia Dominus adjuvit me, » hebraica est, et Davidi familiaris, ut perspicuum est ex *Psalm. CXXII*, et supplenda est hoc modo: *Nisi hoc accidisset, quod Deus adjuvit me, etc., et planius: Nisi Dominus adjuvisset me*. Illud autem, *paulo minus habitasset in inferno anima mea*, potest intelligi de morte corporali, per quam eo tempore omnes animae descendebant ad aliquam mansionem subterraneam: sed verius existimo, ut intelligatur de morte animae, et de inferno damnatorum. At, inquires, ex hac sententia videtur sequi, ut auxilium Dei non sit necessarium ad superandas tentationes, sed solum ad facilius superandas: quod est dogma Pelagianum ex S. Augustino lib. *De Gratia Christi*, cap. XXVII. Si enim nisi Dominus non juvisset, vix mortem animae juvissem: certe sequi videtur, ut nisi Dominus juvisset, mortem quidem animae evadere potuissem, sed valde egre et difficulter. Respondeo, paulo minus non referri hoc loco ad difficultatem rei, sed ad brevitatem temporis, ut sensus sit: *Nisi Dominus adjuvisset me, paulo post habitasset in inferno anima mea*. Vox hebraica et graeca hunc sensum faciunt, et juxta eum explicanda est vox latina, *paulo minus*, id est, paulo post, habitasset in inferno anima mea, sive parum abuisisset a casu in infernum anima mea.

18. SI DICEBAM: MOTUS EST PES MEUS, MISERICORDIA TUA, DOMINE, ADJUVABAT ME.

Explicit in quo consistat auxilium illud, sine quo in inferno habitasset anima ejus. « Si dicebam, inquit, motus est pes meus, » id est, si agnoscebam et confitebar infirmitatem meam, et me ex

meipso non sufficere ad superandas tentationes, « tunc misericordia tua adjuvabat me, » illuminans intellectum, et purificans affectum, et vires tribuens voluntati, quae sufficerent ad stabilendos pedes animae in via mandatorum tuorum.

19. SECUNDUM MULTITUDINEM DOLORUM MEORUM IN CORDE MEO, CONSOLATIONES TUAE LÉTIFICAVÉRUNT ANIMAM MEAM.

Non solum Deus justis per providentiam suam tribuit patientiam, sed etiam consolationem magnam et ineffabilem, quae non tollit tribulationes, sed cum his consistit easque vertit in materiam gaudiorum. Sic enim dicit Apostolus *II Cor. VII*: « Superabundo gaudio in omni tribulatione nostra: » quia videlicet vir justus, dum tribulatur, intelligit se purgari a scoria vitiorum, si adest; vel se probari a Domino, si ea non adest: intelligit se conformem fieri Christo patienti, ut cum eo postea glorificetur: intelligit denique magnam esse, et supra modum excellentem premium patientiae, juxta illud Apostoli *II Cor. IV*: « Quod in praesenti est momentaneum et leve tribulationis nostrae, supra modum in sublimitate, aeternum gloriae pondus operatur in nobis. » Ait igitur: « Secundum multitudinem dolorum meorum in corde meo, » id est, juxta mensuram dolorum, qui tristitiam in corde meo gignebant: consolationes tuae lätificaverunt animam meam; non enim juxta mensuram dolorum in carne reddit Deus justis in hac vita consolationes in carne: neque simul esse possunt dolores in carne et consolationes in carne; sed juxta mensuram dolorum in carne, tribuit Deus consolationem in anima, quae mitigat tristitiam cordis ex doloribus carnis proveniente. Neque repugnat hoc dictum Prophetae: « Secundum multitudinem, » etc., cum illo dicto Apostoli: « Superabundo gaudio, » etc.; vere enim gaudium spirituale majus est omni tristitia corporali, sed majus est servata proportione, ut minori tribulationis minus gaudium et majori majus respondeat. S. Hieronymus ex hebraeo vertit, *in multitudine cogitationum meorum*, pro eo quod nos habemus ex versione Septuaginta Interpretum: « Secundum multitudinem dolorum meorum. » Vox hebraica *עֲרִיב*, est vox inusitata quatuor litterarum, quae forte non habetur nisi hoc loco. Videtur deduci a verbo *עָרַב*, quod est *excrescere*, et secundum Rabbinos significat summas frondes arborum, quae excrescunt in magna copia, et ab omni flatu ventorum moventur. Metaphorice igitur hoc loco significant dolores cordis, id est, cogitationes affligentes et torquentes ipsum cor, quae quidem multae et molestae nasci solent ex inopia, infamia, morbo, aliis ærumnis corporalibus; et ideo recte dicitur: « Secundum multitudinem, » quia plurimae sunt, et recte comparantur frondibus excrescentibus in arbore, quia vanae sunt et instabiles.

20. NUMQUID ADHÆRET TIBI SEDES INIQUITATIS QUI FINGIS LABOREM IN PRÆCEPTO?

Reddit rationem cur Deus consoletur justos in tribulationibus eorum: et ratio est, quia Deus justissimus cum sit, et præcepta laboriosa hominibus dederit, æquum fuit ut jugum legis aliqui asperum et durum, oleo consolationis liniret et suave redderet. « Numquid adheret tibi sedes iniquitatis? » id est, numquid adheret sive adjungitur tibi tanquam socius, thronus inique judicantium? « Qui fingis laborem in præcepto, » id est, tibi qui in præcepto tuo observando laborem inseris sive facis, ut præcepta tua non sine magno labore possint impleri? Hæc mihi videtur hujus loci satis obscuri litteralis expositio: sunt tamen duæ aliæ expositiones. Una est eorum, qui considerantes illud, qui fingis, in textu hebræo et græco esse participium, omittunt relativum qui, et conjungunt participium *fingens*, cum *sede*, sive throno iniquitatis. Itaque sensum esse volunt: « Numquid adjungitur tibi thronus iniquitatis? » id est, numquid participes es iniqui judicii, quod fingit laborem in præcepto, id est, quod judicium iniquorum facit præcepta divina nobis laboriosa et impossibilia, et ideo non punit prævaricatores? Hæc expositio repugnat editioni Vulgate, quæ per pronomen qui declaravit participium, quod est in textu hebræo et græco: et illud, *fingens*, voluit referri ad Deum, non ad thronum, sive ad secundam personam, non ad tertiam. Alia est expositio S. Augustini, qui dicit Deum fingere laborem sive dolorem in præcepto, quia facit ut ex laboribus et doloribus, quos in hac vita patiuntur justis, erudiamur, et intelligamus quo supplicio efficiendi sunt injusti a Deo, qui justos sic affligi permittit. Itaque S. Augustinus ita exponit, quasi dictum esset: Qui fingis laborem in præcepto, id est, ex labore facis præceptum; et per præceptum non intelligit mandatum, sed eruditionem, qualia sunt præcepta sapientium, non mandata principum.

21. CAPTABUNT IN ANIMAM JUSTI, ET SANGUINEM INNOCENTEM CONDEMNABUNT.

Concludit Psalmum, affirmans impios inique acturos adversus justos: sed providentiam Dei vigilaturam, et utrisque pro meritis retributuram. « Captabunt, inquit, in animam justis, » id est, homines iniqui more suo insidiabuntur justis, ut capiant eos, ut venatores prædam capiunt. « Et sanguinem innocentem condemnabunt, » id est, et posteaquam à quo suo irriterint, morti eum addicent, quamvis innocuum esse non ignorent. Hæc possunt intelligi tum de malis judicibus, tum de malis accusatoribus, tum etiam de quibusvis sceleratis homicidis, et de eorum magistris et principibus dæmonis. Verbum *capta-*

bunt, in græco est *ἔπιβουλον*, quod significat, venantur, et ideo sensus est: Captabunt per insidias, ut venatores faciunt. In hebræo est, *כָּבְדוּ*, id est, *conveniunt*, sive congregabuntur adversus animam justis, sed credibile est Septuaginta Interpretes legisse *iqadu*, una littera mutata, quod significat, *venantur*; particula in abur^{at} apud Latinos, cum dicitur: « Captabunt in animam justis. » Proinde sensus est: Captabunt, id est, venando capient animam, id est, vitam justis.

22. ET FACTUS EST MIHI DOMINUS IN REFUGIUM: ET DEUS MEUS IN ADJUTORIUM SPEI MEÆ.

Loquitur Propheta in persona justorum, et sicut dixerat in numero singulari, « captabunt in animam justis, » sic etiam introducit justum loquentem in numero singulari, ac si dicit: Illi quidem insidiabuntur mihi homini justo, meque ad mortem condemnabunt; sed « Dominus factus est mihi refugium, » et non mihi nocent insidie illorum. Et « Deus meus » factus est « adjutorium spei meæ, » id est, Deus factus est quasi petra solida, in quo tuto innititur spes mea; sic enim habetur in hebræo: *Deus meus יְיָ לְטוֹרָה*, id est, *in petram spei meæ*. Itaque posuerunt Septuaginta et noster Interpres vocem, *adjutorium spei*, pro *fundamento spei*; adjuvat enim fundamentum ipsam spem, dum facit ut non vacillet.

23. ET REDDET ILLIS INIQUITATEM IPSORUM, ET IN MALITIA EORUM DISPERDET EOS; DISPERDET ILLOS DOMINUS DEUS NOSTER.

Hæc est justissima providentia Dei, ut tandem justos adjuvet, et iniquos disperdat: « Reddet illis, inquit, iniquitatem ipsorum, » id est, Deus faciet ut iniquitas impii revertatur in caput ipsius impii, dum justo non nocet, qui ob patientiam coronatur: et ipsi impio nocet, qui ob malitiam puniuntur. Quod explicatur sequentibus verbis: « In malitia eorum disperdet eos, » ubi notat S. Augustinus recte dici, *in malitia*, quia Deus non tam punit eos, ob id quod fecerunt, quam propter malitiam, qua id fecerunt. Tradidit enim Christum ad mortem Judas, tradidit etiam Deus Pater: sed Patri gratias agimus, quia ex nimia charitate proprio Filio non peperit, sed pro nobis tradidit illum, » et ac^o 5. Paulus, *Rom. viii*; Judam detestatur, quia ex cupiditate, non ex charitate, et pro pecunia sua, non pro salute nostra tradidit illum. Addit Prop^{eta}: « Disperdet illos Dominus noster, » ut explicet quis sit, qui disperdet impios; dixerat enim: « Reddet illis iniquitatem ipsorum, et in malitia eorum disperdet eos, » et non dixerat, quis hæc faceretur: esset; explicat igitur, ac dicit: « Disperdet illos Dominus Deus noster, » cujus providentiam, aut negaverant, aut contempserant.

PSALMUS XCV

SECUNDUM HEBRÆOS.

V. v. — *Laus Cantici ipsi David.*

V. s. n.

1. Venite, exultemus Domino: jubilemus Deo salutari nostro.

2. Præoccupemus faciem ejus in confessione, et in psalmis jubilemus ei.

3. Quoniam Deus magnus Dominus, et rex magnus super omnes deos.

4. Quia in manu ejus sunt omnes fines terræ, et altitudines montium ipsius sunt.

5. Quoniam ipsius est mare, et ipse fecit illud: et siccam manus ejus formaverunt.

6. Venite, adoremus et procidamus, et ploremus ante Dominum, qui fecit nos.

7. Quia ipse est Dominus Deus noster, et nos populus pascuæ ejus, et oves manus ejus.

8. Hodie si vocem ejus audieritis, nolite obdurare corda vestra:

9. Sicut in irratione secundum diem tentationis in deserto, ubi tentaverunt me patres vestri, probaverunt me, et viderunt opera mea.

10. Quadraginta annis offensus fui generationi illi, et dixi: Semper hi errant corde.

11. Et isti non cognoverunt vias meas: ut juravi in ira mea: Si introibunt in requiem meam.

Venite, laudemus Dominum: Jubilemus petrae Jesu [*h. forti salutari*] nostro.

Præoccupemus vultum ejus in actione [*h. confessione*] gratiarum: in canticis [*h. psalmis*] jubilemus ei.

Quoniam fortis [*h. Deus*] et magnus Dominus, et rex magnus super omnes deos.

In cujus manu fundamenta terræ, et excelsa montium ipsius sunt.

Cujus est mare: ipse enim fecit illud, et siccam manus ejus plasmaverunt.

Venite, adoremus et curvemur: flectamus genua ante faciem Domini factoris nostri.

Quia ipse Deus noster: et nos populus pascuæ ejus, et grex [*h. oves*] manus ejus.

Hodie si vocem ejus audieritis, nolite obdurare corda vestra, sicut in contradictione: sicut in die tentationis in deserto:

Ubi tentaverunt me patres vestri: probaverunt me, et viderunt opus meum.

Quadraginta annis displicuit mihi generatio: et dixi, populus errans corde est, et non cognoscens vias meas.

Et juravi in furore meo, ut non introirent in requiem meam.

Argumentum. — Invitatio est et exhortatio ad pios, ut declarent studium pietatis suum in agendis gratis, in adorando et celebrando Deo, et subjiciendo se potentiae ejus, vers. 1-7. Quod et ne facere velint, deterrēt eos Paulus proposito exemplo pene gravissima, qua Deus usus fuerit adversus majores populi Judaici in solitudine, qui quoniam Deo repugnassent, a terra promissa fuerant exclusi, vers. 8-11. Hinc strophæ duæ. Alexandrinus interpres Davidi hoc carmen tribuit, ex traditione hand dubie, quam D. Paulus secutus est *Hebr. i*, 7. Forsan initis illis tabernaculi in Sionio monte exstructi et arca in hoc introductæ esse consignatum.

1. Agite, lætas voces tollamus Jovæ, jubilemus petrae (Deo) salutis nostræ.
2. Occurramus faciei ejus cum gratiarum actione, cum canticis (vel *psalmis*) jubilemus ei.
3. Nam Deus magnus est Jovæ, et rex magnus super omnes deos:
4. Cujus in manu *scruet* penetrabilia terræ, et cui *sunt* summa montium:
5. Cui est mare, et ipse fecit illud, et aridum (continentem) manus ejus

6. Venite, prosternamus nos et incurvemus nos, in genua procumbamus coram Jova, qui fecit nos.
7. Nam is est Deus noster, et nos populus pascui ejus, et grex manus ejus: hodie utinam voci ejus obediatis!
8. Ne obfirmetis cor vestrum ut Meribae, ut die Massae in deserto:
9. Ubi tentarunt me patres vestri, explorarunt me, etiamsi vidissent opera mea.
10. Quadraginta annos fastidium habui in ea generatione, et dixi: « Populus aberrantis animi isti sunt, neque illi noverunt vias meas. »
11. De quibus juravi in ira mea: « Non introibunt in requiem meam. »

NOTE.

Vers. 2. *Agite*, seu *venite*. — Vers. 7. *Pascui*, quem pascit; *manus*, quem ducit. *Utinam*: alii, *st*, eodem sensu. — Vers. 8. *Meribah* (rixa) et *Massa* (tentatio) *מַרְיָבָה*; interpretatus est. Vid. *Exod.* xvii, 7; *Num.* xiv, 22; *Deut.* vi, 16. — Vers. 9. *Opera*, prodigia pristina ipsorum causa a me facta. Minus recte alii, *etiam* (verum etiam) *viderunt opus meum*, experti sunt penam meam. — Vers. 11. *De quibus*, subaudiendo *lahem*. Maurer, *ubi juravi*; Hengstenberg, *ita ut juraverim*. *Requiem meam*, terram promissam.

BELLARMINI EXPLANATIO.

PSALMUS XCIV.

TITULUS ET ARGUMENTUM.

Laus Cantici ipsi David.

In codice hebraeo nullus est titulus: sed vel excidit, vel hunc titulum addiderunt Septuaginta viri, ut innoteret argumentum hujus Psalmi esse laudem Deo, voce, non instrumentis musicis decantatam. Theodoretus censet Psalmum compositum esse a Davide in persona Josiae regis, quem spiritu praevideri repurgaturum templum et altare, remotis cultibus idololatriae, et ipsa sacerdotibus idololatriae interfectis; sed non est necesse ad Josiam recurrere: Psalmus enim omni tempore, omnibus locis, et omnibus fidelibus, tam Judaeis, tum Christianis convenit. Continet eam invitationem ad laudandum Deum corde, voce et opere. Quae Ecclesia catholica rectissime hunc Psalmum esse voluit initium nocturnae psalmodiae, quae, ut longissima est, ita ista preparatione et exhortatione indigeat.

EXPLICATIO PSALMI.

1. VENITE, EXULTEMUS DOMINO; JUBILEMUS DEO SALUTARI NOSTRO.

Invitatio et exhortatio est ad laudandum Deum. *Invitatio*, *venite*, est exhortatio et excitatio ad conjugendos animos et voces in laudem Dei, quomodo *Gen.* xi est exhortatio et excitatio ad conjugenda studia et operas in aedificanda civitate et turri. « Venite, faciamus civitatem; » et ibidem: « Venite, faciamus nobis civitatem; » et ibidem Dominus dicit: « Venite, descendamus et confundamini ibi linguas eorum. » « Exultemus Domino; » *invitat primum ad exultationem spiritus*, deinde

ad jubilationem vocis: non enim recte jubilamus voce, nisi prius mens excitata sit in Deum per internam laetitiam et admirationem. Unde et de Domino scriptum est *Luc.* x: « Exultavit spiritu, et dixit: Confiteor tibi, Pater; » et mater Domini de se dixit, *Luc.* i: « Magnificat anima mea Dominum, et exultavit spiritu meo. » Alii igitur: « Venite, exultemus Domino, jubilemus Deo salutari nostro, » id est, omnes simul uniti exultemus coram Domino prae laetitia gestientes, et voce jubilemus Deo, qui est salus nostra. S. Augustinus per jubilationem intelligit vocem laetitiae, quae non potest exprimere quod intelligit. Sed vox hebraea

significat potius magnum clamorem, laetum tamen, qui magnum clamorem magnum potius affectum, quam magnum strepitum hoc loco significat.

2. PRÆOCCUPEMUS FACIEM EJUS IN CONFESIONE, ET IN PSALMIS JUBILEMUS EI.

Duobus modis potest hic versiculus intelligi. Uno modo, ut Propheta admoneat, ut summo mane appareamus coram Domino ad laudandum eum, quasi dicat: Antequam alii surgant, nos primi simus ante faciem Domini, et hoc satis convenit tempori, quo hunc Psalmum in Ecclesia canimus. Altero modo, ut Propheta doceat miscendam esse confessionem propriae miseriae, cum confessione misericordiae Dei, ut sensus sit: « Præoccupemus faciem ejus in confessione, » id est, antequam Dominus ad judicium veniat, et vindictam de peccatis sumat, praeviamus eum confitendo peccata nostra, vel praeviamus iram ejus (potest enim *facies*, in hebraeo *פָּנָיו*, sumi pro *ira*), et antequam Deus irascatur, confiteamur peccata; « et simul jubilemus in Psalmis, » magnis vocibus extollendo misericordiam ejus. Et videtur haec posterior expositio magis ad mentem Patrum, S. Hieronymi, S. Augustini, Theodoreti et Euthymii in *Comment. Psalm.*, et S. Gregorii Nazianzeni in orat. *De Plaga grandinis*.

3. QUONIAM DEUS MAGNUS, DOMINUS, ET REX MAGNUS SUPER OMNES DEOS.

Reddit quinque rationes, cur Deus a nobis laudandus sit. Prima est, quia Dominus noster est magnus Deus super alios omnes deos, et magnus rex super alios omnes reges, qui etiam dii dici solent. Quo loco pro voce *Dominus*, est in hebraeo nomen quatuor litterarum, *יְהוָה*, quod est proprium Dei veri; et ideo nomen appellativum *magnus* non debet conjungi cum *Dominus*, sed cum *Deus*, ut diximus. Porro per *deos*, intelligendi sunt primo loco dii falsi, id est, demonia, quae sibi apud Gentiles usurpant cultum veri Dei, ut dicitur in *Psalm.* xcv: « Omnes dii gentium daemonia » Deinde intelligendi sunt reges et iudices terrae, de quibus dicitur in *Psalm.* lxxxi: « Ego dixi: Dii estis. » In graeco legitur, *super omnem terram*; et sic legitur Theodoretus et Euthymius; sed in hebraeo est, *עַל כָּל אֱלֹהִים*, *super omnes deos*, et sic legitur S. Hieronymus et Augustinus; credibile est graecum esse corruptum.

4. QUIA IN MANU EJUS SUNT OMNES FINES TERRE, ET ALTIUDINES MONTIUM IPSIUS SUNT.

Altera ratio est, quia Dominus habet in potestate sua orbem terrae, sive longitudinem et latitudinem, sive etiam altitudinem consideres; proinde omnes, qui terram incolunt, illi subjecti sunt, et sacrificium laudis illi debent. « Quia, inquit, in manu ejus, » id est, in potestate ejus, « sunt omnes fines terrae, » id est, tota terra usque ad ultimos ejus fines. « Et altitudines montium ipsius sunt, » id est, non solum longitudine et latitudine terrae, sed etiam omnis altitudo usque ad altissimos montes ad ejus ditationem pertinet. In codice quodam antiquo, ex quo legitur hic Psalmus communiter in Ecclesia, praemittitur huic versiculo: « Quia non repellit Dominus plebem suam, » et haec verba leguntur et exponuntur a SS. Hieronymo et Augustino in *Commentario Psalmsorum*. Sed in codice hebraeo et graeco, et in latina vulgata editione non habentur, et vere hoc loco supervacanea esse videntur, sed in Psalmo superiore locum suum habent, et inde huc translata sunt; verissima autem esse dubitari non potest. In eodem antiquo codice legitur, « altitudines montium ipse conspiciat, » pro, « ipsius sunt. » Sed in hebraeo et graeco habetur, *ipsius sunt*, et sic legunt Patres. Ceterum illa lectio, « altitudines montium ipse conspiciat, » nihil aliud significat, nisi Dominum esse quolibet altissimo monte altiorum, ita ut commode respiciat ea, quae sunt in verticibus montium altissimorum, ad quos nullus unquam hominum penetravit. In hebraeo pro *fines terrae*, habetur *הַרְקוֹת אֶרֶץ*, *investigationes terrae*, a verbo *הָרַק*, quod est *investigare*, et *scrutari*. Inde aliqui existimant significari profundas terrae cavernas, quae opponuntur altitudini montium, ut sensus sit: In manu Dei esse tum profunditatem, tum altitudinem terrae. S. Hieronymus vertit: *In cuius manu fundamenta terrae, et excelsa montium ipsius sunt*, cum qua lectione potest concordari lectio graeca, *in manu eius*; et latina, si per *fines terrae* intelligamus fines, quoad profunditatem, non quoad longitudinem, vel latitudinem; sed uterque sensus est verus.

5. QUONIAM IPSIUS EST MARE, ET IPSE FECIT ILLUD, ET SICUT MANUS EIUS FORMAVERUNT.

Tertia ratio est, quoniam Deus noster non solum terrae, sed etiam maris Dominus est, quippe qui fecit illud, et arenam siccam illi circumdedit, in qua tanquam in vase continetur. Quare aequum est ut homine, qui ex mari maxima commoda percipiunt, illi gratias agant eumque laudibus efferaant.

6. VENITE, ADOREMUS ET PROCIDAMUS: ET PLOREMUS ANTE DOMINUM, QUI FECIT NOS.

Quarta ratio est, quia idem Dominus non solum fecit terram et maria, sed etiam nos homines fecit; nos autem factorem nostrum peccatis nostris offendimus. « Venite, inquit, adoremus, et procidamus, et ploremus, » delentes ingratitude et peccata nostra « ante Dominum, qui fecit nos, » ac per hoc omni jure Dominus noster est, atque illi omnem obedientiam debeamus. Ex hebraeo S. Hieronymus vertit, *genua flectamus*, pro eo quod nos habemus, *ploremus*. Sed omnes codices graeci et latini habent *ploremus*, et sic legunt et explicant omnes veteres tractatores; neque est verisimile Prophetam dicturum fuisse, *genua flectamus*.

tanus, postquam dixerat, *adoremus, et proclama-*mus; nam adorare in hebræo significat prosterni et succumbere; quod explicatur per vocem sequentem, *prostradamus*. Plus est autem procidere, et toto corpore prosterni, quam genua flectere. Itaque probabile est veram hebraicam lectionem, quam habuerunt Septuaginta, fuisse נכרך, quod significat *ploremus*; sed successu temporis irrepisse unam litteram, et factum esse נכרבה, quod est *genua flectamus*. Neque ullo modo credibile est Septuaginta Interpretes, homines doctissimos, reddiderunt fuisse, *ploremus*, si ita legissent, ut nunc in codicibus hebraicis legitur.

7. QUI IPSE EST DOMINUS DEUS NOSTER, ET NOS POPULUS PASCUE EJUS, ET OVES MANUS EJUS.

Hæc est quinta et ultima ratio, quia Dominus non solum nos fecit, sed particulari providentia nos regit, quomodo pastor proprium gregem. Observat S. Augustinus elegantem transpositionem verborum, videtur enim Propheta conjungere debuisse oves cum pasqua, et populum cum manu, ac dicere, « et nos populus manus ejus, et oves pascue ejus; » sed conjunxit populum cum pasqua, et oves cum manu, ut significaret populum esse respectu Dei instar ovium, que pastore indigent; et tamen non esse oves experite rationis, que baculo cogi debeant; dicuntur autem oves iste, oves manus Dei, vel quia Deus eas fecit, ut exponit S. Augustinus, vel, ut alii communiter docent, quia Deus quasi manu propria eas regit; quamvis enim populus Dei habeat pastores et doctores, a quibus pascitur et regitur, tamen ipse etiam Deus peculiarem curam illius habet, et non sinit ut negligentia, vel ignorantia, vel etiam malitia pastorum illis noceat. Ex quo intelligimus debere populum Dei in Deo summo pastore fiduciam ponere, atque ad illum per orationem recurrere, quando pastor minus idoneus illis contingit; ipse enim per Ezechielem cap. xxxiv, dicit: « Ego pascam oves meas. »

8. HODIE SI VOCEM EJUS AUDIERITIS, NOLITE OBDURARE CORDA VESTRA.

Hæc est secunda pars Psalmi, quia Propheta exhortatur populum Dei, ut non solum voce, sed etiam opere Deum laudet. Sacrificium autem operis Deo gratissimum, est obedientia, quam exhibemus preceptis ejus, juxta illud I Reg. xv: « Numquid vult Deus holocausta et victimas, et non magis, ut obediat voci Domini? » Introducit autem Propheta Deum loquentem, ut exhortatio majorem vim habeat. Neque obstat illud *ejus*: nam in Scriptura sæpe Deus loquitur de se, ac si de alio loqueretur, ut in loco proxime citato: « Numquid vult Deus holocausta, et non magis, ut obediat voci Domini? » Sic igitur hoc loco dicit Spiritus Sanctus: « Hodie si vocem ejus, » id est Domini, « audieritis, » id est, si vocem meam audieritis, qui Dominus vester sum, « no-

lite obdurare corda vestra. » Illud, *hodie*, significat, *hoc tempore*, et, ut Apostolus declarat ad Hebr. iii, habet locum hæc exhortatio, « donec hodie cognominatur, » id est, dum tempus hujus vite durat; nam post hanc vitam non erit amplius tempus, sed æternitas. Illud autem, *si*, videtur significare Deum non singulis momentis nobis loqui, sed pro loco « A tempore nos admonere, vel per internas inspirationes, vel per voces predicatorum, vel per lectionem Scripturarum, vel alio quocumque modo, ut nobis voluntatem suam patefaciat. Illud, *nolite obdurare corda vestra*, significat parum prodesse audire vocem Domini, nisi ea vox penetret inlima cordis, et inflectat ad fidem et obedientiam: cur autem vox Dei non penetret, causa est durities cordis. Induratio autem cordis aliquando tribuitur homini, quando Deo; nam Exod. vii, dicit Dominus: « Ego indurabo cor Pharaonis; » et I Reg. vi, dicitur: « Cur aggravatis corda vestra, sicut aggravavit Ægyptus, et Pharaon cor suum? » Porro Deus indurat corda non impediendo malitiam, sed non impediendo misericordiam, ut S. Augustinus dicit in epist. 105 ad Sicutum, qui etiam tract. 33 in Joann. scribit: Sic obdurat Deus deserendo, et non adiuvando, quod oculo judicio facere potest, iniquo non potest. Cui subscribit S. Gregorius lib. XI Moral. cap. v. Obdurare per justitiam dicitur Deus, quando cor reprobum per gratiam non emollit. Homo autem obdurat cor suum, quando resistit inspirationibus et vocibus Dei, juxta illud Act. vii: « Vos semper Spiritui Sancto resistitis; » inducit autem hominem ad resistendum Deo, et claudendas aures interiores, peccati presens dulcedo, quam Apostolus ad Hebr. iii, vocat « fallaciam peccati, » cum ait: « Ut non obduretur quis ex vobis fallacia peccati. » In hebraico textu verba illa: *Hodie si vocem ejus audieritis*, conjunguntur cum superioribus, *nos autem populus pascue ejus, et oves manus ejus, hodie si vocem ejus audieritis*; deinde incipit alius versiculus: *Nolite obdurare corda vestra, sicut in irritatione*. Sed Apostolus ad Hebr. iii citat hunc locum, ut nos in codicibus grecis et latinis Septuaginta, et nostre Vulgate editionis, quam hebraica, ut nunc se habet, quidquid heretici moderni blaterant.

9. SICUT IN IRRITATIONE SECUNDUM DIEM TENTATIONIS IN DESERTO; UBI TENTAVERUNT ME PATRES VESTRI, PROBAVERUNT ME, ET VIDERUNT OPERA MEA.

Ponit exemplum obdurationis: nam patres antiqui educti per Mosem de Ægypto, dum in itinere essent, et desertum pertransirent, non semel obduraverunt cor suum, nolentes credere promissis Dei, neque illi obedire; unde « irritaverunt eum, et exacerbaverunt, » ut habet alia lectio: tentaverunt etiam potentiam ejus, et experti sunt, ac viderunt mirabilia opera ejus, qualia fuerunt

manna de celo pluens, et aqua de petra sentariens. Vide Numer. xiv: « Sicut, inquit, in irritatione, » id est, quando Deum ad iracundiam provocaverunt, « secundum diem tentationis in deserto, » id est, juxta diem illum, quo Deum tentaverunt: tunc enim tentantes Deum, illum irritaverunt. Non est necesse unam diem particularem hic notari, cum multis vicibus Deum Judæi tentaverint in deserto, sed potest accipi dies pro tempore; ut sensus sit: « Sicut in irritatione, » que facta est in tempore illo, quo me sæpius tentaverunt in deserto. « Ubi tentaverunt me, » id est, ubi explorare voluerunt utrum ego vere Deus essem, possemque illis in deserto panem, et aquam, et carnes parare, quibus rebus desertus locus ille carebat. « Proba-verunt me, et viderunt opera mea, » id est, ubi etiam experti sunt me esse omnipotentem, quia viderunt opera mea, qualia solus Deus verus, vereque omnipotens facere potest.

10. QUADRAGINTA ANNIS OFFENSUS FUI GENERATIONI ILLI, ET DIXI: SEMPER HI ERRANT CORDE.

Explicat clarius tempus irritationis et tentationis in deserto. « Quadraginta annis, inquit, offensus fui generationi illi, » id est, toto tempore, quo duxi eos per desertum, ut introducerem in terram promissionis, offensus fui generationi illi, » id est, offensus fui ab illis, sive infensus illis fui, ut explicat Apostolus Hebr. iii. Vox hebraica עָוָוָה significat, *litigui cum illis, vel abominatus sum illos*: sed omnia in idem recidunt, in quem sensum explicanda est etiam lectio Psalterii Romani: « Quadraginta annis proximus fui generationi huic, » id est, propinquavi illis, ut de proximo illorum querelas audirem, eosque variis plagis flagellarem; et quia de proximo vidi, et audivi, quid agerent, aut loquerentur, « dixi: Semper hi errant corde; » id est, duentur variis desideris, et ideo errant et vagantur extra rectam viam salutis. Apostolus ad Hebr. ut aliter distinguit: « Proba-verunt, inquit, et viderunt opera mea quadraginta annis: propter quod infensus fui generationi huic. »

PSALMUS XCVI

SECUNDUM HEBRÆOS.

V. v. — Canticum ipsi David, 1. Quando domus edificabitur post captivitatem.

Cantate Domino canticum novum: cantate Domino, omnis terra.

2. Cantate Domino, et benedicite nomini ejus: annuntiate de die in diem salutem ejus.

3. Annuntiate inter gentes gloriam ejus, et experti sunt, ac viderunt mirabilia opera ejus.

Sed quia neque Hebræi, neque Græci, neque Latini ita distinguunt, dicendum est Apostolum declarare voluisse verba hujus Psalmi, et ideo addidisse illud, « propter quod, » ut sensus sit: Viderunt opera mea, quadraginta anni, propter quod totidem annis infensus fui generationi huic.

11. ET ISTI NON COGNOVERUNT VIAS MEAS, UT JURAVI IN IRA MEA, SI INTROIBUNT IN REQUIEM MEAM.

Declarat cur corde erraverint, quia « non cognoverunt vias, » id est, vias meas, que sunt recte viæ, per quas qui incedunt, errare non possunt: loquitur autem de cognitione approbationis, non de simplici notitia. « Ut juravi in ira mea, » subintelligitur, non pervenerunt ad requiem, sicut juravi in ira mea, si introibunt in requiem meam. Itaque sensus est: Isti, qui semper errant corde, non cognoverunt vias meas, quibus itur ad requiem; ac per hoc in illam non introierunt, « prout juravi in ira mea, si introibunt, » id est, quod non introibunt in requiem meam. Per requiem in sensu historico intelligitur terra promissionis, in quam non introierunt, nisi paucissimi ex illis, qui exierunt ex Ægypto, sicut Dominus juravit illis Num. xiv: « Vivo ego, dicit Dominus, sicut locuti estis audiente me, sic faciam vobis, in solitudine hac jacebit cada-vera vestra. » In sensu anagogico, Apostolo teste ad Hebr. iv, intelligitur cælestis patria, ubi erit perfecta requies. Juramentum autem Dei significat rem esse certissimam et inmutabilem. In hebræo habetur אָמַן quod recte verti potest, tam ut, quam *quibus*. In græco habetur, *ὅτι*, ut etiam in epistola græca S. Pauli ad Hebræos: tamen in editione latina ejusdem epistolæ cap. iii, habetur, *quibus juravi*; sed cap. iv, *sicut juravi*. In Psalterio Romano et apud Augustinum habetur, *quibus juravi*. Sensus semper est idem; tamen communior lectio est que habetur in editione Vulgata, et sic legit Apostolus, quando proprie citat verba Psalmi dicens: « Quemadmodum dixit: Sicut juravi, » etc., ad Hebr. iv.

V. s. II.

Cantate Domino canticum novum: cantate Domino, omnis terra.

2. Cantate Domino, benedicite nomini ejus: annuntiate de die in diem salutem ejus.

3. Annuntiate inter gentes gloriam ejus, in universis populis mirabilia ejus.